

Arkeologisk utredning inför triangelspår i Bergsåker.

Bild av gården inom fastigheten Granlo 3:23.

Fastighet: Granlo 3:23 m.fl. Socken: Selånger.
Kommun: Sundsvall. Landskap: Medelpad.

Rapportnummer 2016:8
Ola George och Maria Lindeberg

Murberget Läns museet Västernorrland
Box 34
871 21 Härnösand
www.murberget.se

Arkeologisk utredning inför triangelspår i Bergsåker.

© Murberget Läns museet Västernorrland, Ola George
Härnösand 2016
Foto: Murberget

ISSN 2000-0111

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
Inledning	5
Syfte.....	5
Metod	5
Topografi, beskrivning av fornlämning och fornlämningsbild.....	6
Historiska kartor	7
Områdesbeskrivningar.....	10
Fyndmaterial	16
Tolkning	17
Tekniska och administrativa uppgifter	18
Arkivhandlingar	18
Bilaga 1. Kartor över utredningsområdet.....	19
Bilaga 2. Fotolista	20
Bilaga 3. Fotoark.....	21
Bilaga 4. Dagbok.....	23
Bilaga 5. Fyndlista.	24
Bilaga 6. Marinarkeologisk undersökning	27

Sammanfattning

Vid utredningen kunde inte några tidigare okända fornlämningar upptäckas. De fynd som hittades i samband med schaktning och avsökning med metalldetektor var från historisk-modern tid.

De historiska kartorna visar att flera vägar löpt genom utredningsområdet och att de korsats i området nordöst om Norrfjärden, ett område som idag är kraftigt exploaterat av vägar, järnväg och bebyggelse. Om delar av vägarna är bevarade under exempelvis nutida vägbankar skulle de kunna klassas som fornlämningar.

Den enda kända fornlämningen inom utredningsområdet är gravhögen Raä 59:1. Gravar under järnåldern anlades vanligtvis i anslutning till gården och det är därför troligt att även lämningar efter en järnåldersgård finns på platsen. Hur länge den gården har funnits är naturligtvis inte känt och går inte att svara på utan en arkeologisk undersökning. De äldsta geometriska kartorna från 1600-talet ger inga belägg för att det funnits någon gård då och den nuvarande gården tycks ha etablerats kring sekelskiftet 18–1900-tal.

Raä 59:1 ligger på en fastighet där det idag bedrivs åkeri. Vid utredningen grävdes inga schakt på gården/åkeriet närmare är 40- 90 meter. Det är därför i nuläget inte känt hur stor utbredning eller bevarandegrad den eventuella järnåldersgården har.

Inledning

Med anledning av att Trafikverket planerar att bygga ett triangelspår för järnvägen vid Bergsåker, beslutade Länsstyrelsen att en arkeologisk utredning behövde genomföras inom berörda markområden. Den totala ytan var cirka 35 ha. Delar av området bestod redan av exploaterad mark och andra delar av området hade relativt låg fornlämningspotential på grund av de låga höjderna över havet.

Syfte

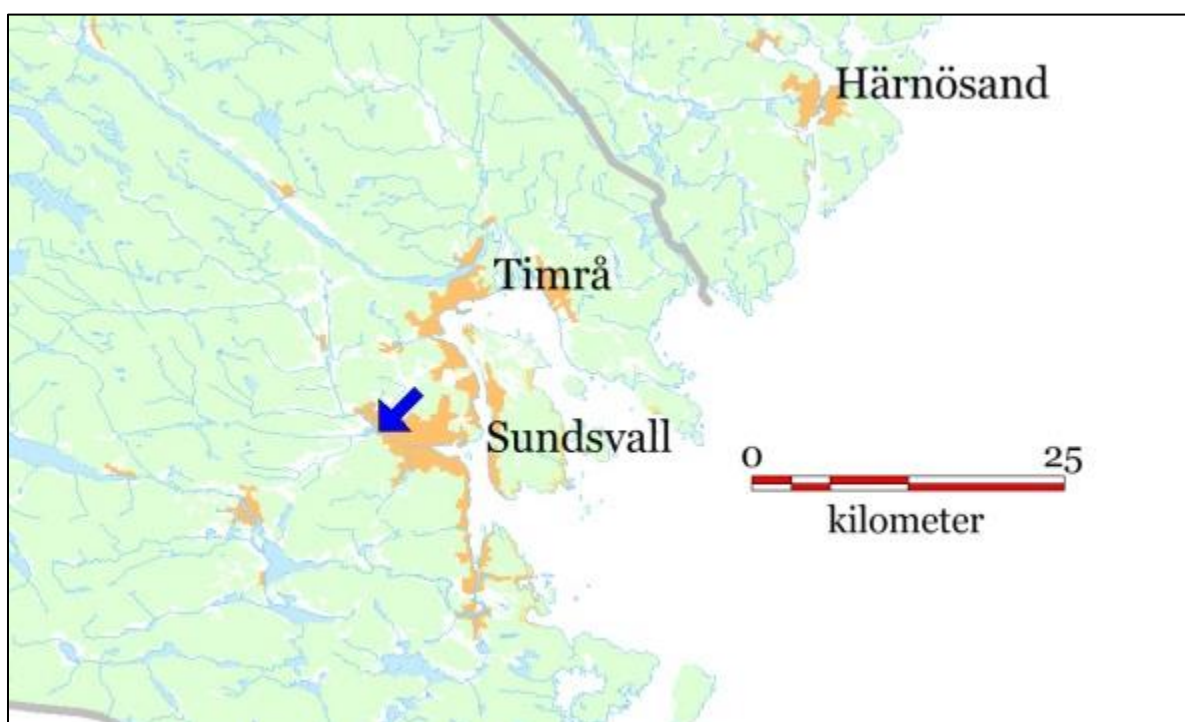
Syftet med utredningen var att fastställa förekomst av eventuella ej tidigare kända fornlämningar inom utredningsområdet. Utredningsresultatet kommer att användas för Länsstyrelsens och Trafikverkets fortsatta planering samt ligga till grund för Länsstyrelsens handläggning och bedömning av tillåtlighet enligt KML.

Utredningens målgrupper är främst Länsstyrelsen, Trafikverket och Sundsvalls kommun.

Metod

Inledningsvis inventerades utredningsområdet för att se vilka ytor som var intressanta ur fornlämnings synpunkt. Därefter användes grävmaskin för att gräva sökschakt. Många ytor visade sig vara exploaterade, andra områden låg på för låg nivå över havet för att innehålla några fornlämningar. Metalldetektor användes i samband med schaktningen.

Då Selångersån bör haft en viktig roll för Selångersborna under lång tid var det viktigt att undersöka om det i Selångersån fanns maritima lämningar. Aktiviteterna vid Selångersfjärden måste rimligen avsatt spår någonstans efter Selångersån och för att undersöka om det i Selångersån fanns rester efter vrak-skeppslämningar, båtar, pålspärrar eller andra maritima lämningar anlätades dykarna, Lennart Högberg, Anders Vikdahl och Marie Jonsson. Inledningsvis söktes området av med sonar. De anomalier som blev tydliga vid sonaranalysen inventerades sedan vid dykning.

Figur 1. Översiktskarta med platsen för utredningsområdet markerad med blå pil.

Topografi, beskrivning av fornlämning och fornlämningsbild

Utredningsområdet ligger i Selångersåns dalgång. I den södra delen av Uo består ytorna närmast Selångersån av åkermark, längre söderut finns i huvudsak bergig skogsmark i anslutning till järnvägen. De östra delarna av Uo är i anslutning till Selångersån låglänta och slybevuxna (en åker finns öster om timmervägen, norr om ån). Norra delen av Uo är till stora delar exploaterade av vägar, järnvägen och elledningsstråk mm. Längst i norr finns en åker mellan timmervägen och järnvägen.

Nordväst om Selångersfjärdens (som ligger väster om undersökningsytan) äldre strandnära områden låg en omfattande järnåldersbyggd, representerad av många gravar och gravfält, den medeltida kyrkan, en tingsplats, kungsgård ett Hov (gård med speciella religiösa och administrativa funktioner under järnåldern) och enligt uppgift fanns under medeltiden Sankt Olofs hamn i trakten kring kyrkan.

Den enda registrerade fornlämningen inom utredningsområdet är en gravhög (Raä 59). Den beskrivs i fmis enligt följande: *"Hög, ca 20 m i diameter och ca 1-2 m h. Vid kanten fanns vid 1964 års inventering en ev. rest av kantkedja av 1-1,2 m l och 0,3-0,45 m h stenar. Högen har omfattande skador. Tätskador i V,SV och S-ÖNÖ. I SÖ är det borttagna partiet 12x7 m stort och 0,75 m djupt, nu fyllt med bråte. I mitten och mot NV är en grop, 4 m i diameter och fylld med bråte. Kantskadad i N, uppskattningsvis ca 1 m in i högen vid nedgrävning av ledning. Inga spår av kantkedja vid 1988 års besiktning. Beväxt med 7 barrträd samt rikligt med lövträd och lövsly".*

I Selångers socken finns många gravhögar registrerade. De största gravarna med en diameter över 20 meter, benämns vanligen storhögar. Gravhögen Raä 59:1 är den enda storhögen söder om Selångersån.

Figur 2. Gravhögen Raä 59:1. Foto från väster.

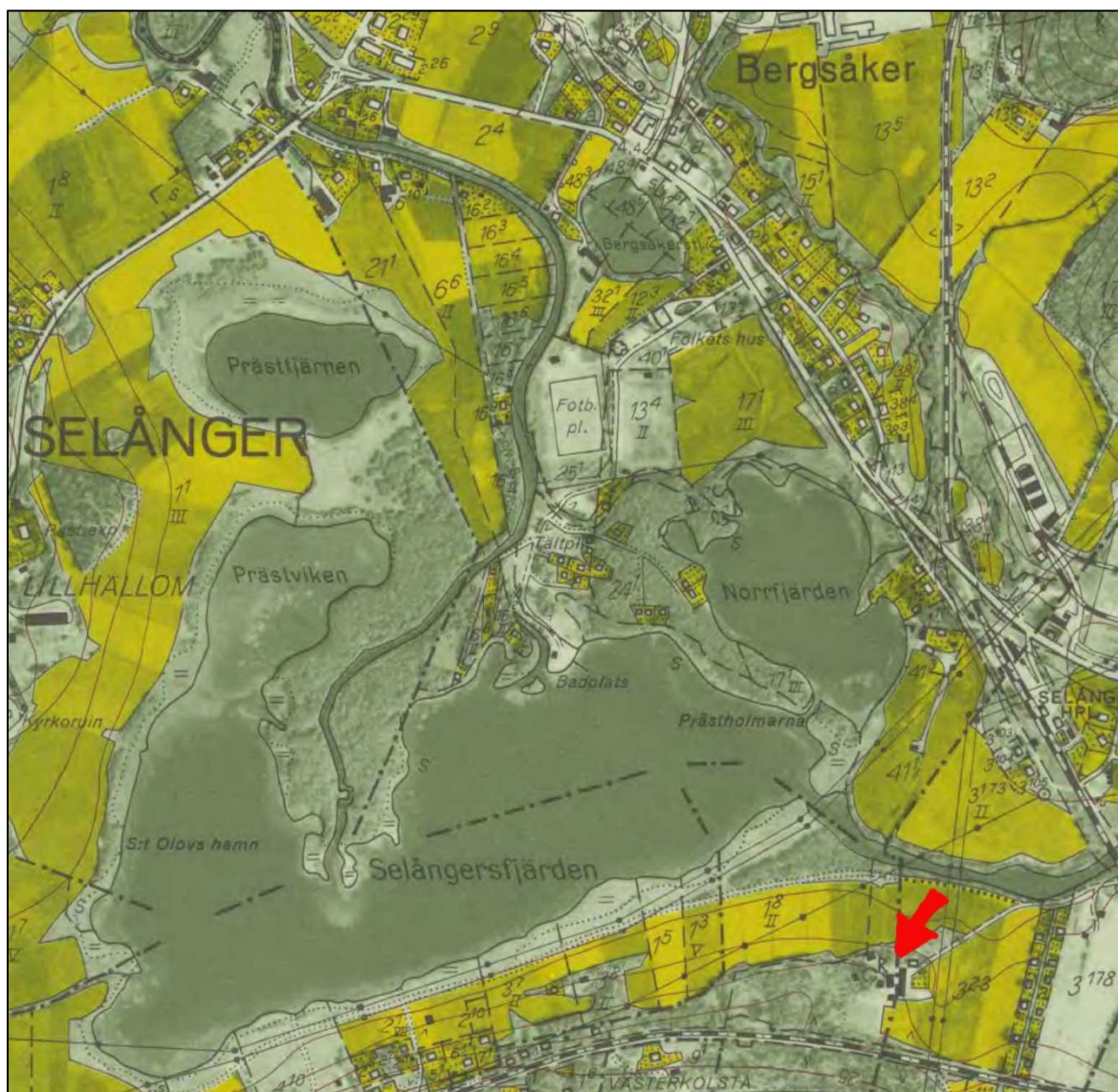
Historiska kartor

De historiska kartorna som studerats visar att flera vägar (landsvägen från Jämtland, Sättna, Timrå och Sundsvall) har löpt genom utredningsområdet.

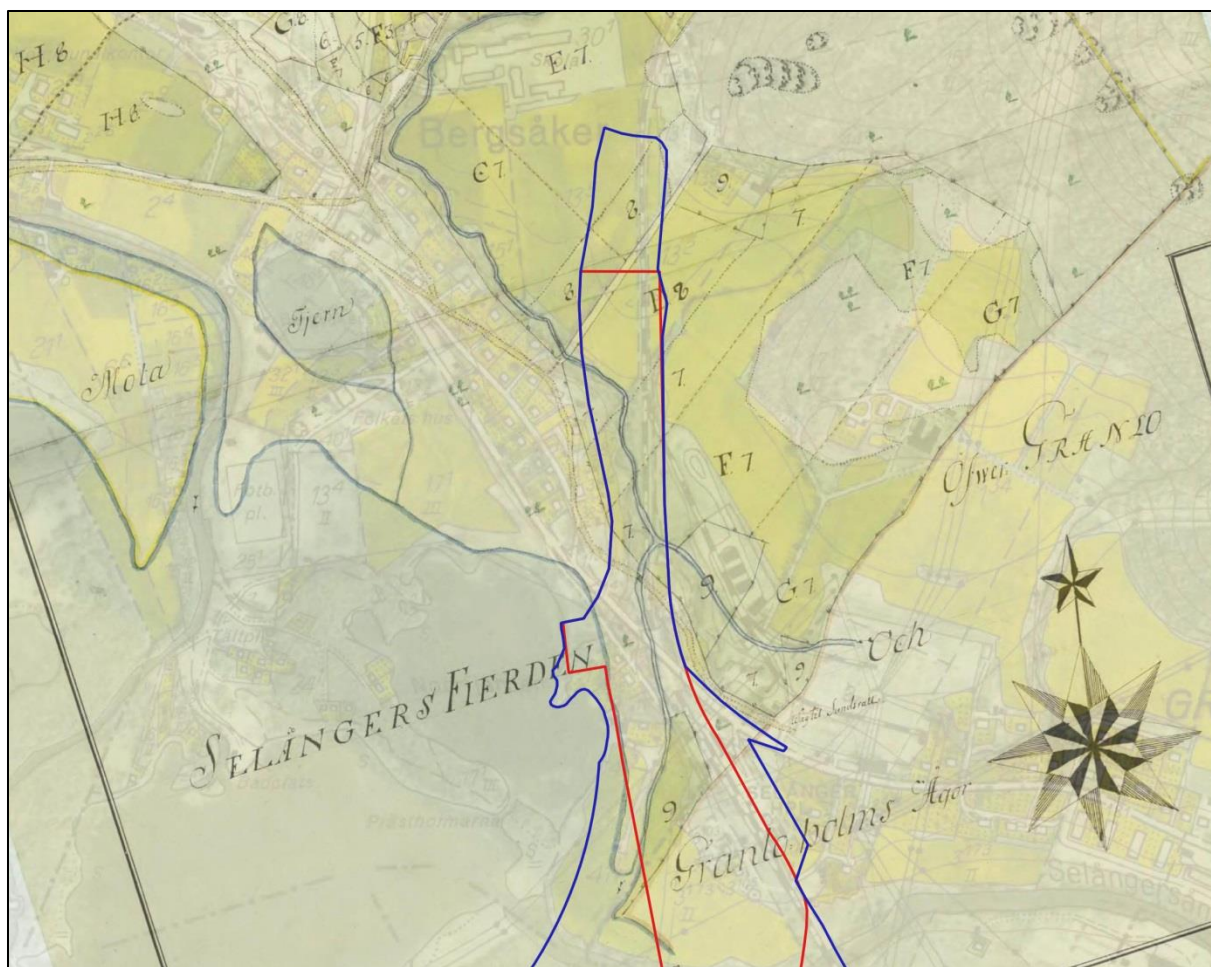
Vägarna har stålat samman strax nordöst om Norrfjärden (som också kallas Tiern).

En traktgräns skär igenom den nuvarande gården söder om Selångersån, där gravhögen Raä 59:1 är belägen. Några av ekonomibyggnaderna tillhör Österkolsta (1:11) och bostadshuset med ett uthus hör till Granlo (3:23). Gränsen mellan byarna verkar även under historisk tid varit på denna plats.

Gravhögar från järnåldern ligger i de allra flesta fallen på eller i direkt anslutning till gårdarna, så bör även fallet vara vid Raä 59:1. Hur länge järnåldersgården funnits på platsen går inte att svara på utan en arkeologisk undersökning. I det äldsta kartmaterialet från 1600- och 1700-talet har ingen gård på platsen gått att spåra. Den nuvarande gården tycks ha etablerats på senare tid, troligen sekelskiftet 18–1900-tal.

Figur 3. Urklipp av ekonomiska kartan (17 H 4 e). Raä 59 markerad med röd pil.

Figur 4. Karta över Bergsåker inägor 1784 (akt X44-2:2) lagd ovanpå ekonomiska kartan (17 H 4 e). Blå linje anger område för inventering, röd linje anger vägområde. Vägen till Sundsvall syns tydligt på kartöverlägget.

Figur 5. Karta över Bergsåkers hemägor 1765 (akt 22-sel-9) lagd ovanpå ekonomiska kartan (17 H 4 e). Av den historiska kartan framgår att en länsmansgård legat vid den nutida bebyggelsen öster om Selångersfjärden. Blå linje anger område för inventering, röd linje anger vägområde. Vägen till Sundsvall syns tydligt på kartöverlägget.

Områdesbeskrivningar

Utredningen delades upp i olika delområden, A-E, där schakt togs upp med grävmaskin. Övriga delar av utredningsområdet inventerades enbart och var till största delen låglänta och skog- eller slybevuxna. Stora delar av utredningsområdet är också kraftigt påverkat av vägar, järnväg, kraftledningar, bebyggelse och industrimark.

Figur 6. Översikt med de olika delområdena. Samtliga utredningsschakt är markerade (syns som små prickar). Raä 59 markerad med blå punkt. Blå linje anger område för inventering, röd linje anger vägområde.

Område A

Åkern ligger på 3,5-4 meter över havet (bör genom landhöjningen ha blivit torrlagd under 1500-talet), söder om Selångersån. Jordarten består av ler/mjåla och schakten började fyllas med vatten ganska snart efter schaktningen. Inga anläggningar eller förhistoriska fynd påträffades i schakten. Fynden från historisk tid bestod av spikar, svallad flinta, porslin, metallsmälta och klädeshängare. 13 schakt grävdes.

Figur 7. Översikt av område A. Till vänster ses ett högre område, vid tallarna i bildens övre vänstra del är gravhögen Raä 59 belägen.

Område B

Åkern inom yta B ligger på 10-12,7 meter över havet (ytan bör genom landhöjningen ha blivit tillgänglig under 400-700 e.Kr.). Jordarten bestod av ler/mjäla. Inga anläggningar eller förhistoriska fynd påträffades i schaktet. Fynden som hittades är från historisk tid och bestod av en plomb, flinta (rundad obearbetad), blyfragment och ett kopparmynt. 14 schakt grävdes.

Figur 8. Översikt av västra delen av område B med gården Granlo 3:23. Vid tallarna i bildens övre vänstra del är gravhögen Raä 59 belägen. Foto från sydöst.

Figur 9. Översikt av nordöstra delen av område B. Foto från sydväst.

Figur 10. Översikt av sydöstra delen av område B. Foto från nordväst.

Område C

Område C består av åkermark och ligger i utredningsområdets nordligaste del, mellan järnvägen och Timmervägen. Inga anläggningar eller fynd hittades där. Området ligger på 7,8- 13,4 meter över havet. Jordarten bestod av ler/mjåla. 17 schakt grävdes.

Figur 11. Översikt av område C. Foto från norr.

Figur 12. Arbetsbild, Ola George övervakar schaktningen. Foto från sydväst.

Figur 13. Översikt av område C. Foto från söder.

Område D

Område D består av åkermark och ligger i utredningsområdets näst västligaste del. Inga anläggningar hittades där. Fynd bestod av en plomb, bly och kopparfragment från historisk tid. Området ligger på 4,1- 12,75 meter över havet. Jordarten bestod av ler/mjåla. 4 schakt grävdes.

Figur 14. Översikt av område D. Foto från söder.

Område E

På den västligaste åkern bestod jordarten av ler/mjåla med inslag av sand, stenar och stenblock. Fynd från historisk tid som glas, kritpipskaft, en 2-öring samt porslin hittades. Möjligen har fynden samband med närliggande hus (nu sommarstuga, möjligen tidigare torp eller liknande). Åkern låg cirka 8,5 meter över havet. 5 schakt grävdes.

Figur 15. Översikt område E, foto mot väster.

Figur 16. Den lilla stugan vid område E. En stengrund indikerar att någon större byggnad funnits på platsen. Foto mot norr.

Selångersån

Vid den marinarkeologiska undersökningen (se bilaga 6) hittades inga fornlämningar. Två lokaler med 2-3 intill varandra nedslagna pålar hittades dock. Vilken funktion eller datering pålarna haft går inte att bedöma utan vidare undersökningar.

Figur 17. Dykare i Selångersån. Foto Anders Vikdahl.

Fyndmaterial

De fynd som påträffades vid utredningen var alla från historisk tid. Fynden bestod av porslin, spikar, järnfragment, plomber, mynt, glas, flinta (rundat obearbetat), kritpipsfragment och en metallsmälta.

Tolkning

Vid utredningen kunde inte några tidigare okända fornlämningar upptäckas. De fynd som hittades i samband med schaktning och avsökning med metalldetektor var från historisk-modern tid.

De historiska kartorna visar att flera vägar löpt genom utredningsområdet och att de korsats i området nordöst om Norrfjärden, ett område som idag är kraftigt exploaterat av vägar, järnväg och bebyggelse. Delar av vägen mot Sundsvall ser ut att vara bevarad och skulle de kunna klassas som fornlämning.

Den enda kända fornlämningen inom utredningsområdet är gravhögen Raä 59:1. Gravhögen bör ha anlagts på en gård och det är därför troligt att lämningar efter en järnåldersgård finns på platsen. Hur länge den gården har funnits är naturligtvis inte känt och går inte att svara på utan en arkeologisk undersökning. De äldsta geometriska kartorna från 1600-talet ger inga belägg för att det funnits någon gård vid den tiden och den nuvarande gården tycks ha etablerats kring sekelskiftet 18–1900-tal.

Vid utredningen grävdes inga schakt på gården/åkeriet närmare är 40- 90 meter. Det är därför i nuläget inte känt hur stor utbredning eller bevarandegrad den eventuella järnåldersgården har.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-4436-15

Länsmuseets dnr: 2015/243

Län: Västernorrland

Landskap: Medelpad

Kommun: Sundsvall

Socken: Selånger

Fastighet: Fastigheter inom Österkolsta, Västerkolsta, Granlo och Bergsåker.

Kartblad: 17 H 4e

Schaktad yta under utredningen: Cirka 1030 m², fördelade på sammanlagt 49 schakt.

Koordinatsystem och höjdvärden: Sweref 99 TM.

Belägenhet för gravhög i Sweref 99 TM: X 6921 075 Y 615 290

Utredningstid: 12-14, 26/10-2015.

Personal från Murberget Länsmuseet Västernorrland: Ola George och Maria Lindeberg.

Dykare: Lennart Högberg, Anders Vikdahl och Marie Jonsson.

Rapportsammanställning: Ola George och Maria Lindeberg.

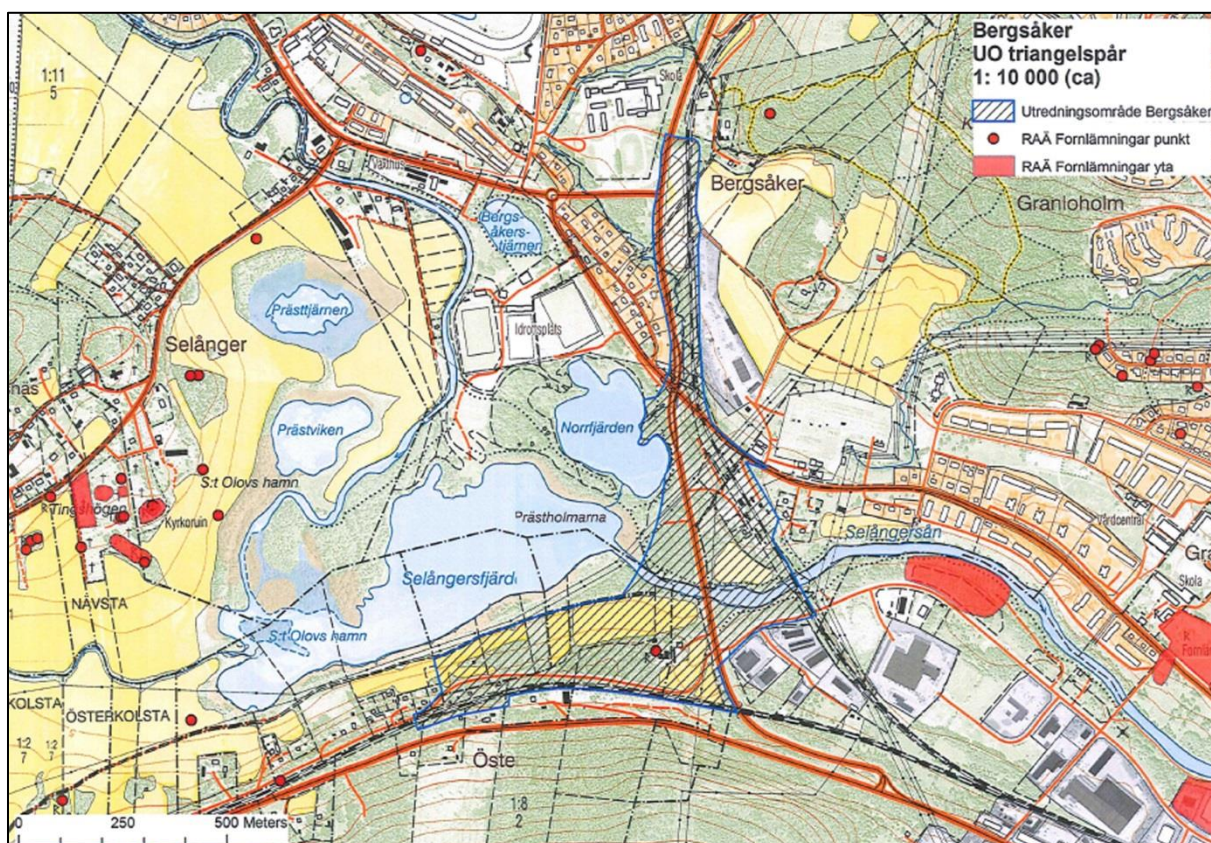
Fynden konserverades av Acta Konserveringscentrum AB.

Dokumentationsmaterial i form av ritningar, konserveringsrapport, fotografier förvaras på Murberget, Länsmuseet Västernorrland.

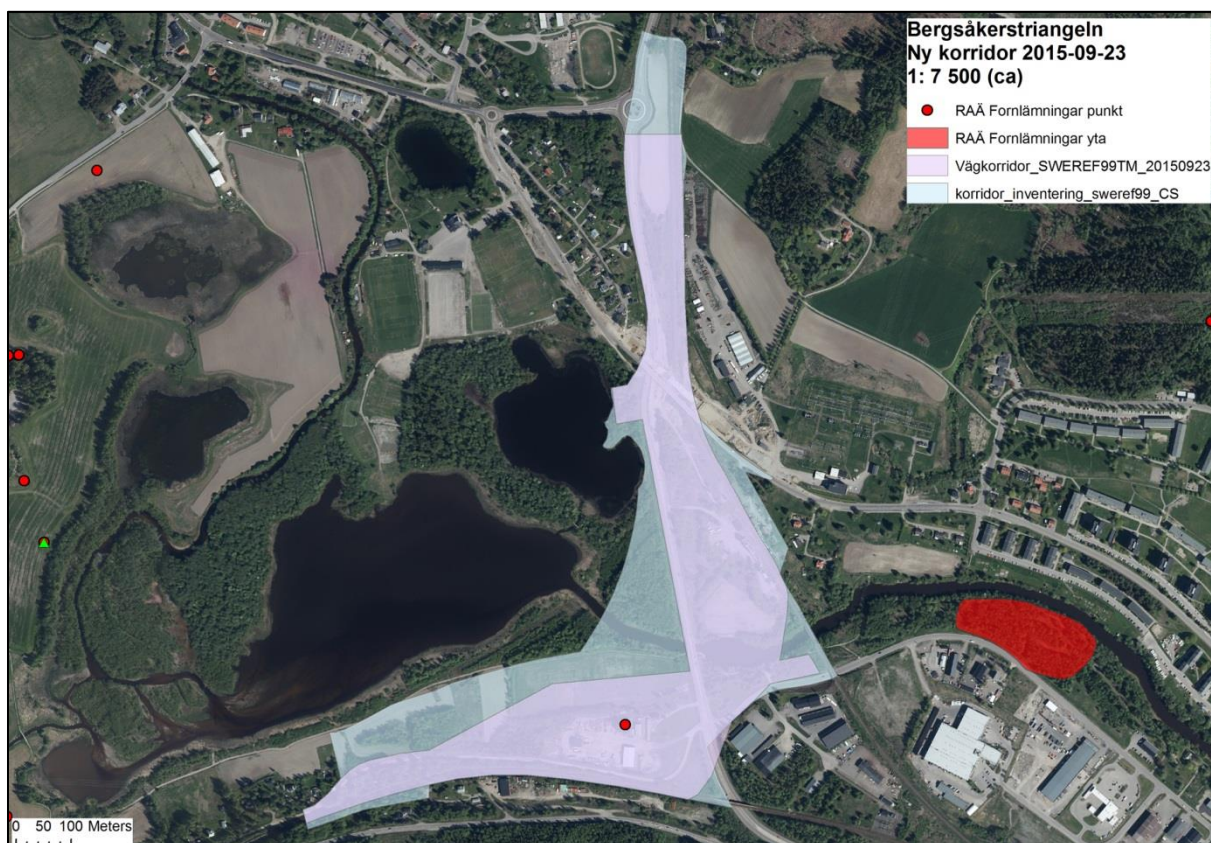
Arkivhandlingar

Ärendet förvaras i arkivet på Murberget Länsmuseet Västernorrland. I ärendet ingår Förfrågan om undersökningsplan, Undersökningsplan och kostnadsberäkning, Beslut, Rapport och marin arkeologisk dokumentation samt andra relevanta handlingar.

Bilaga 1. Kartor över utredningsområdet.

Översigtskarta med utredningsområdet skrafferat.

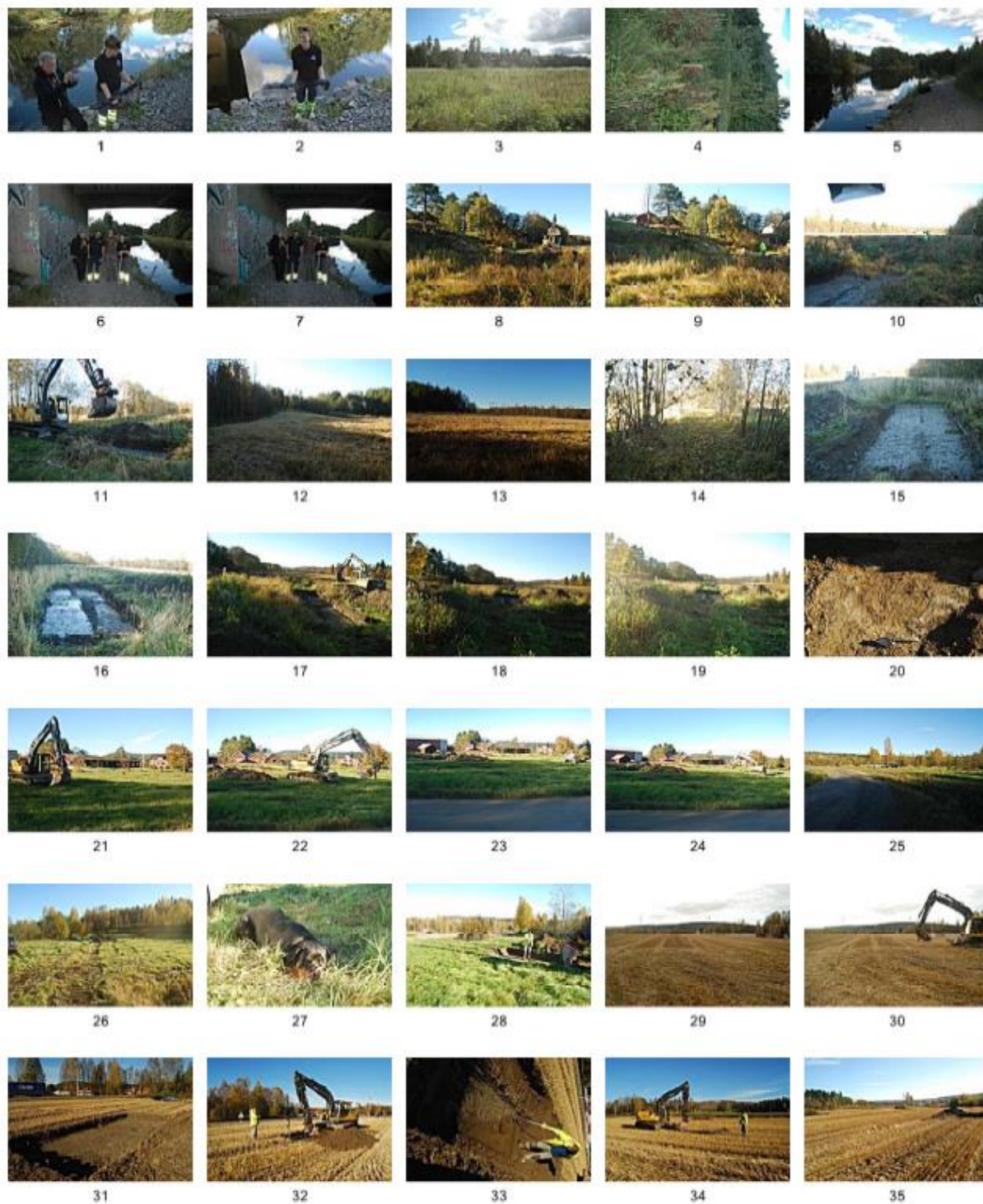
Ortofoto med utrednings- och vägområdet markerat.

Bilaga 2. Fotolista

Fotnr	Beskrivning	Fotad från
1	Dykarna Anders Vikdahl och Marie Jonsson vid Selångersån med metallföremål	
2	Dykaren Marie Jonsson vid Selångersån med metallföremål	
3	Gården på fastigheten Österkolsta 3:23 fotad från gångvägen vid Selångersån	Nordöst
4	Skylt med text om gasledning vid Selångersån	Sydöst
5	Selångersån öster om vägbron	Sydväst
6	Dykarlaget och John Molin från Länsstyrelsen	
7	Dykarlaget och John Molin från Länsstyrelsen	
8	Arbetsbild, schaktning i östra delen av område A	Öster
9	Arbetsbild, schaktning i östra delen av område A	Öster
10	Arbetsbild, schaktning i östra delen av område A	Väster
11	Arbetsbild, schaktning i västra delen av område A	Söder
12	Område D	Nordöst
13	Område D	Sydöst
14	Körväg på område D	Söder
15	Schakt i västra delen av område A	Väster
16	Schakt i västra delen av område A	Öster
17	Schakt i östra delen av område A	Öster
18	Schakt i östra delen av område A	Öster
19	Schakt i östra delen av område A	Öster
20	Mörkfärgning i schakt på område B	
21	Grävmaskinen vid gården i Österkolsta	Nordöst
22	Grävmaskinen vid gården i Österkolsta	Nordöst
23	Grävmaskinen vid gården i Österkolsta	Nordöst
24	Grävmaskinen vid gården i Österkolsta	Nordöst
25	Översikt av den norra delen av område B	Sydväst
26	Översikt av den södra delen av område B	Nordväst
27	Grävheten Frost	
28	Arbetsbild, schaktning på område B	Väster
29	Översikt av område C	Norr
30	Översikt av område C	Norr
31	Schakt på norra delen av område C	Sydöst
32	Arbetsbild, schaktning på område C	Sydöst
33	Arbetsbild, Ola George söker av schakt på område C med metalldetektor	Sydöst
34	Arbetsbild, schaktning på område C	Sydväst
35	Översikt av mellersta delen av område C	Nordväst
36	Översikt av mellersta delen av område C	Sydöst
37	Schakt på mellersta delen av område C	Sydöst
38	Schakt på norra delen av område C	Sydöst
39	Sotig grop med sentida material på område E, schakt 51	Söder
40	Sotig grop med sentida material på område E, schakt 51	Söder
41	Översikt av östra delen av område E	Öster
42	Västra delen av schakt 51 på område E	Öster
43	Stuga på impediment på område E	Söder
44	Arbetsbild, Ola George mäter in schakt 53 på område E	Öster
45	Schakt 51 på område E	Väster
46	Översikt av område E efter igenläggning av schakten	Öster
47	Väg ner till område D	Sydväst

48	Västra delen av område D fotograferad från vägen	Söder
49	Gravhögen Raä 59:1.	Väster.
50	Gravhögen Raä 59:1.	Väster.
51	Norrfjärden	Öster

Bilaga 3. Fotoark

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

Bilaga 4. Dagbok.

12/10-2015

Schaktning på åkern nedanför åkeriet. Ytan låg på 4 meters nivå över havet vilket gjorde att vi bestämde oss för att inte fortsätta schaktningen. Endast en rad schakt grävdes i övre delen av åkern. Inga fynd eller anläggningar hittades. Längre västerut var åkrarna inte tröskade så där kunde vi inte fortsätta att schakta.

13/10-2015

Schaktning söder och sydöst om gården vid åkeriet. Fynd av mynt (förmodligen från 1600-talet) och plomb samt flinta. Inga anläggningar påträffades.

14/10-2015

Vi schaktade på åkern vid rondellen i undersökningsområdets norra del. Jorden var lerig och inga fynd eller anläggningar påträffades.

26/10-2015

Schaktning på åker i västra delen av utredningsområdet. Åkrarna hade dålig exponering-norrläge. På den östligaste åkern bestod jorden av lera. Endast en plomb hittades. Inga anläggningar påträffades.

Bilaga 5. Fyndlista.

Fyndnr	Punktnr	Fynd	Schakt	Område	Mått i mm	Antal	Vikt i g	Kommentar	Kasserad
1	51	Hängare	11	A	70 x 46 x 4,5	1	30	Hängare av kopparlegering med bladornering	
2	13	Metallsmälta	3	A				Metallsmälta av ljus metall och grön oxid. Har vidhängande kol	
3	214	Plomb		D	19 x 18,5 x 3,5	1	5,6	Plomb av bly med texten VICTORIAQVARN RÅGMJÖL PL%. Funnen på åkern 38 meter norr om schakt 45	
4	60	Plomb	27	B	18-19 mm i diam, 4 mm tjock	1	8,6	Plomb av bly	
5	98	Mynt	20	B	25 mm i diam, 2,2 mm tjock	1	4,6	Kopparmynt (för koroderad för att se myntslag)	
6	231	Mynt		E	24,3 mm i diam, 1,5 mm tjock	1	4,5	Kopparmynt, 2 öre 18(68). Funnen vid schakt 51	
7	213	Plomb		D	16-17 mm i diam, 6,5 mm tjock	1	7,9	Blyplomb med texten pkp 312. Funnen på åkern 20 meter nv om schakt 45	
8	65	Plomb		B	19,5 x 17,5 x 3	1	5,6	Blyplomb. Har spår av någon bokstav men är kraftigt deformerad. Funnen på i schakt 26	
9		Plomb	52	E	19 mm i diam, 4,5 mm tjock	1	9,3	Blyplomb med texten LIBAU. BEREND & Co. DAMPHMAHLMÜLE. R.M.OI	
10		Kritpipsfragment	52	E	44 mm lång, 5,5-7,5 mm i diam	1	2,1	Yttersta änden av kritpipsskaft med vulst på	

								i änden. Troligen 1800-tal	
11		Brända ben	51	E	14,5 x 10,5 x 4	3	1,2		
12		Porslin	51	E	27,5 x 23 x 4	1	3,4	På fragmentet syns bokstäverna YA. Insidan sträv, utsidan glansig	
	38	Porslin	9	A	53 x 48 x 5,5	1	15,8	Grön blomdekor	x
	38	Beslag (genombruten kopparplåt)	9	A	72 x 54 x 1,4	1	18,3	Troligen del av modern apparat	x
	51	Spik	11	A	49,5 x 5,5 x 5, skalle 13,5 x 10 x 3	1	7,4		x
	51	Spik	11	A	57,5 x 6,5 x 6, skalle 15 x 11,5 x 5	1	6,3		x
	13	Flinta	3	A	19 x 17,5 x 9	1	4,4	Rundad flintsten (obearbetad)	x
	98	Flinta	20	B	60 x 45 x 33,5	2	108,4	Rundade flintstenar(obearbetade)	x
	111	Flinta	24	B	29 x 27 x 13	2	18,6		x
	65	Blyfragment	26	B	33 x 21,5 x 3	2	17,4		x
	213	Blyfragment		D	28 mm i diam, 3 mm tjock	1	6,5	Välvd och med knopp i mitten av grop. Funnen på åkern 20 meter nv om schakt 45	x
	213	Kopparfragment		D	48,5 x 12 x 3	1	13,6	Rektangulär plåtbit av kopparlegering med knopp i ena änden. Funnen på åkern 20 meter nv om schakt 45	x
		Fönsterglas	52	E	43 x 41 x 2,5	1	9,9		x
		Flaskglas	52	E	42 x 22,5 x 4,5	1	6,9	Grönaktigt flaskglas	x
		Koks	52	E	35 x 19,5 x 17	1	6,7	Troligen en bit koks	x
		Keramik	52	E	36,5 x 34 x 6	2	13,8	Vitglaserat rödgods,	x

								troligen 1800-tal	
		Porslin	52	E	31 x 26,5 x 3	4	9,1		x
		Glas	52	E	65 mm i diam, 35 mm hög, godset 6 mm tjockt	1	70,2	Flask eller vasbotten, handblåst	x
		Keramik	51	E	66,6 x 25 x 5	1	17	Glaserat stengods, mynningsbit, vit insida, brun utsida	x
		Porslin	51	E	37 x 33 x 4,5	3	15,3	Blå dekor av olika slag, 1800-1900-tal	x
		Keramik	51	E	35 x 28 x 3,5	1	6,9	Troligen del av flaska	x

Bilaga 6. Marinarkeologisk undersökning

Dyk & Fototeknik

Marinarkeologisk undersökning av övre Selångersån

Sammanställd av Lennarth Högberg, september 2015

Innehållsförteckning:

<i>Sammanfattning</i>	<i>.....</i>	<i>Sida 3</i>
<i>Bakgrund</i>	<i>.....</i>	<i>Sida 3</i>
<i>Syfte</i>	<i>.....</i>	<i>Sida 3</i>
<i>Metod</i>	<i>.....</i>	<i>Sida 4</i>
<i>Resultat</i>	<i>.....</i>	<i>Sida 6</i>
<i>Bilagor</i>	<i>.....</i>	<i>Sida 8</i>

- ***Dyk & Fototeknik***
- Lennarth Högberg
- Södra Järnvägsgatan 61
- 852 37 Sundsvall
- 070-267 43 52

Sammanfattning

Under undersökningen hittades inga lämningar av antikvarisk art. Två lokaler med 2- 3 intill varandra nedslagna pålar hittades och som positionerades, men det är svårt att bedöma dess syfte och ålder utan vidare undersökningar.

Bakgrund

Anledningen till undersökningens tillkomst är Trafikverkets framtida eventuella byggande av ett triangelspår för järnvägen, vilket medför ett byggande av ytterligare en järnvägsbro över Selångersån (se Bilaga 1, 2, 3 över det berörda området).

Beställare av undersökningen är Ola George, Läns museet Murberget.

Historisk bakgrund

Selångersån har en gång i tiden varit en viktig trafikled. Trakten runt ån har en lång historia och ett flertal lämningar från förhistorisk tid vittnar om detta. Under historisk tid har platsen Selånger haft en viktig betydelse både för kyrkan och staten. Den medeltida kyrkoruinen är från 1200-talet, men det sägs att det ännu tidigare fanns en träkyrka från 1000-talet på platsen. År 1030 kom Olaf Haraldsson till Selånger med sin armé och gick landvägen för att försöka återfå kungamakten i Norge. Han stupade vid slaget i Sticklestad, helgonförklarades och skrinlades i Nidarosdomen, Trondheim. Hamnen i Selånger fick namnet St Olofs hamn och en omfattande pilgrimsvandring tog fart härifrån. Under hela medeltiden och fram till staden Sundsvalls grundande 1621 var kungsgården i Kungsnäs, Selånger, samlingsplats för traktens fogdar, där de samlade in böndernas skatt till kungen i natura. Dessa varor lastades på skutor för vidare transport.

Syfte

Målet med undersökningen var att hitta eventuella lämningar av antikvarisk art, såsom stenkistor, pålspärrar, vrak eller delar av fartyg/båtar, fasta fisker etc., från gångna tider.

Metod

Vid planeringen inför denna undersökning bestämdes det att området, på grund av den dåliga sikten i vattnet, först skulle avsökas med Sidescan Sonar-utrustning. Detta gjordes 2015-08-01 med en mindre aluminiumbåt och sjökortsplotter/ekolod/sonar-utrustning Lowrance HDS8 med sonartransducer StructureScan LSS-2 hängandes en meter under ytan. Området undersöktes med två frekvenser, 455 och 800 kHz, för bästa upplösning (se Bilaga 5). Senare avsökas området genom dykning, två metoder som kompletterar varandra.

Sonarkarteringen studeras av fr.v. Lennarth Högberg, Dyk & Fototeknik, John Molin, Länsstyrelsen Västernorrland, och Ola George, Läns museet Västernorrland. Foto: Anders Vikdahl.

Utifrån denna sonarkartering som underlag planerades dykningarna, som skedde 4, 5, 6 september 2015. Ett antal indikationer från sonarkörningen bojades upp för att punktdykas och identifieras. Åns sträckning från bron för Timmervägen och upp till Selångersfjärden simmades av två gånger som pardyk. Mellan dykarna bars en s.k. mellanlina av 1,5 meters längd. Även stora delar av området mellan broarna har simmats av på detta sätt, samt delvis med avdykts med helmask och livlina med telefon till ytan.

Resultat

Ingen dokumentation med foto eller video kunde göras, då sikten som bäst var c:a 1 meter.

Alla koordinater är tagna med det system som används till sjöss: WGS 84 (grader, minuter, decimalminuter). Dessa kan översättas till RT90 eller SWEREF99 i <http://kartor.eniro.se/>

Under dykningen av den västra delen hittades ett korroderat platt järnföremål med fastsittande kopparnagel som bärgades. Position: N62°24,223 E17°13,880.

Vid N62°24,188 E17°14,013 påträffades två nedslagna pålar med c:a 1 meter mellanrum. Dessa lutade c:a 30 grader nedströms. 12-15 cm i diameter ned mot botten, 50 cm långa och kraftigt eroderade upp mot spetsen. För dessa båda objekt, se Bilaga 2.

Foto: Anders Vikdahl

På östra delen av undersökningsområdet började arbetet med att inspektera redan tidigare utvalda objekt utifrån sonarkarteringen (se Bilaga 5):

- Punkt 1 kallade vi för "Toppig sten", vilket det också visade sig vara. Vi använde punkten mest som referens för att se om positioneringen utifrån sonarkartan stämde. N62*24,197 E17*14,288
- Punkt 2 visade sig vara flera trädstammar ovanpå varandra, samt masonit och en matta. N62*24,190 E17*14,262
- Punkt 3 Trädstammar med utstickande grenar. N62*24,189 E17*14,238
- Punkt 4 Flertal lösa bräder som ligger ihop runt sten. Ingen konstruktion. N62*24,188 E17*14,231
- Punkt 5 Löst liggande bilmotor. N62*24,172 E17*14,189
- Punkt 6 Flertal trädgrenar som går ända upp till 1 meter under ytan. N62*17,177 E17*14,173
- Punkt 7 Träd med grenar och rot. N62*24,175 E 17*14,162
- Punkt 8 Mindre bryggkonstruktion av bräder med järnögla och kätting. N62*24,170 E17*14,170
- Punkt 9 Avkapad vattenledning PEM. N62*24,170 E17*14,170

Ytterligare observationer under dykningarna var att tre nedslagna pålar hittades vid N62*24,182 E17*14,206 (se Bilaga 3). Dessa hade en uppskattad diameter av 12-15 cm. Pålarnas spridning var c:a 2 meter och stack upp 10-20 cm.

Vid N62*24,183 E17*14,185 finns ytterligare en avkapad vattenledning PEM. Andra ändan går in i slanten på södra sidan.

Vid N62*24,181 E17*14,082 ligger en telefonledning i cementrör och går tvärs ån. Märkstolpe "Televerket" finns i land.

Anders Vikdahl, Dyk & Fototeknik, och Marie Jonsson, Fårö Dyktjänst. Foto: Lennarth Högberg

Personalen har bestått av:

Lennarth Högberg, yrkesdykarbevis B, fältmarinarkeolog, arkeologistuderande.

Marie Jonsson, yrkesdykarbevis B, marinarkeolog/arkeolog.

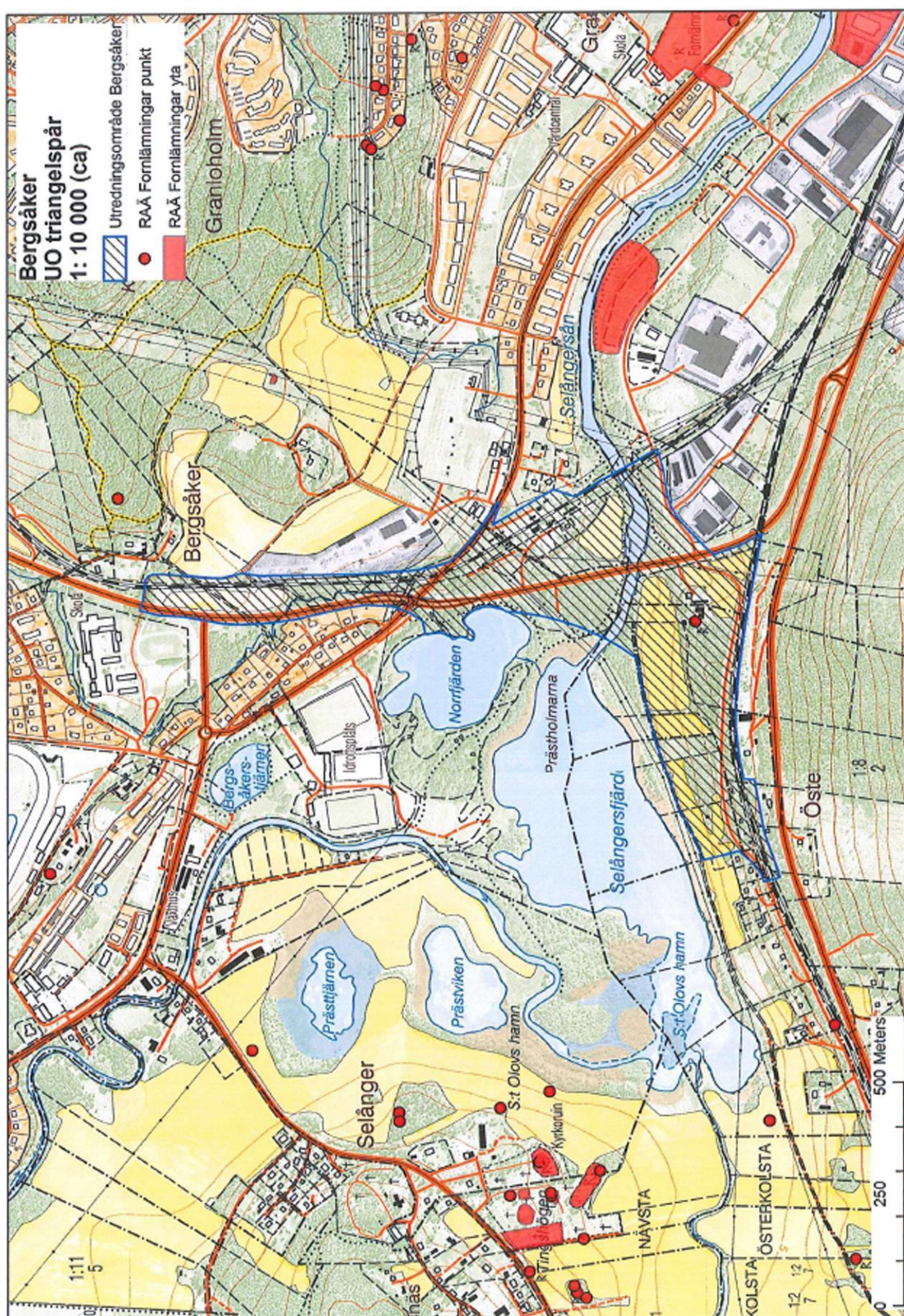
Anders Vikdahl, yrkesdykarbevis A, fältmarinarkeolog.

All dykning har skett i enlighet med Arbetsmiljöverkets anvisningar för dykeriarbete AFS 2010:16.

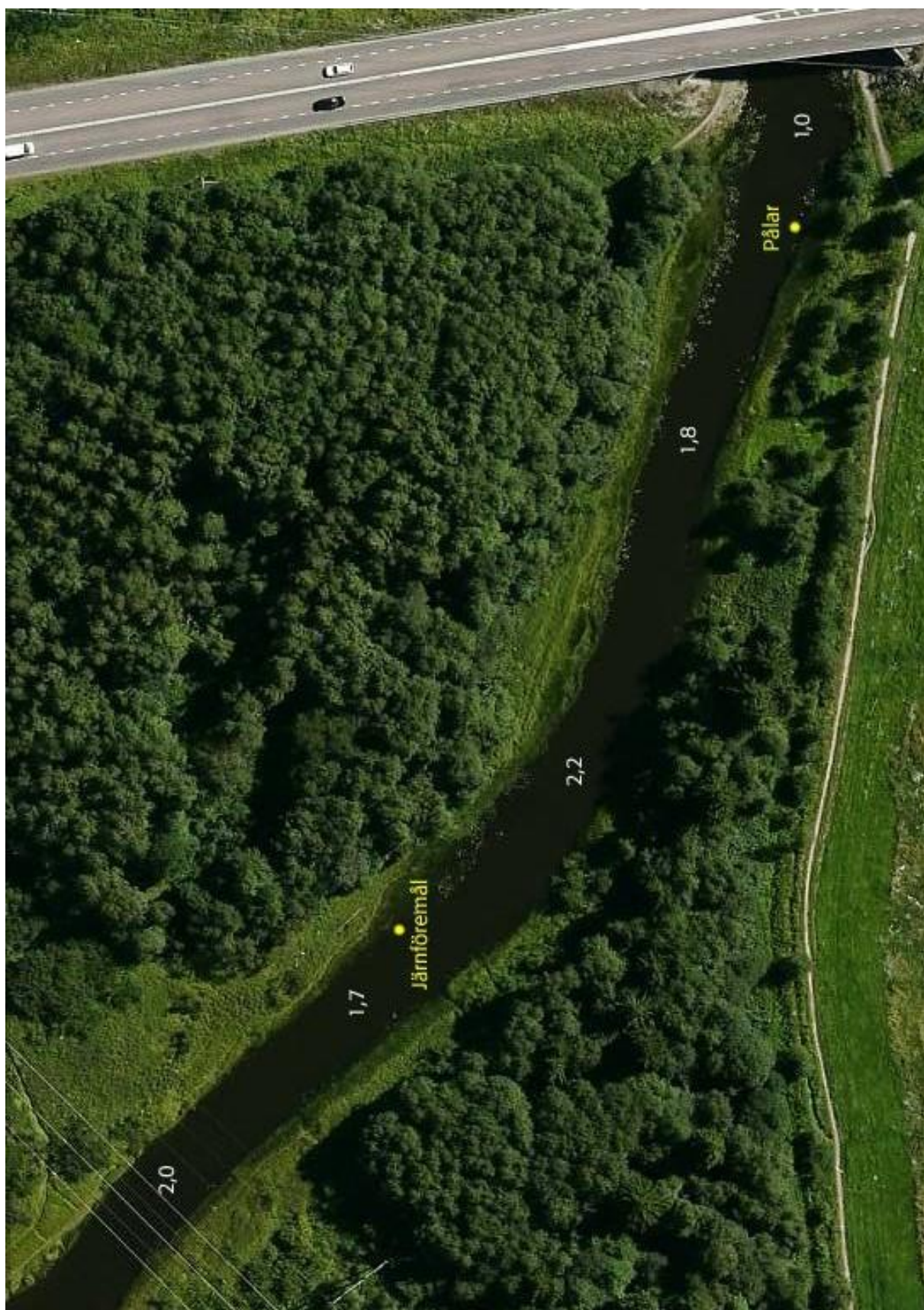
Under hela fältarbetet fördes dagbokanteckningar (Bilaga 6).

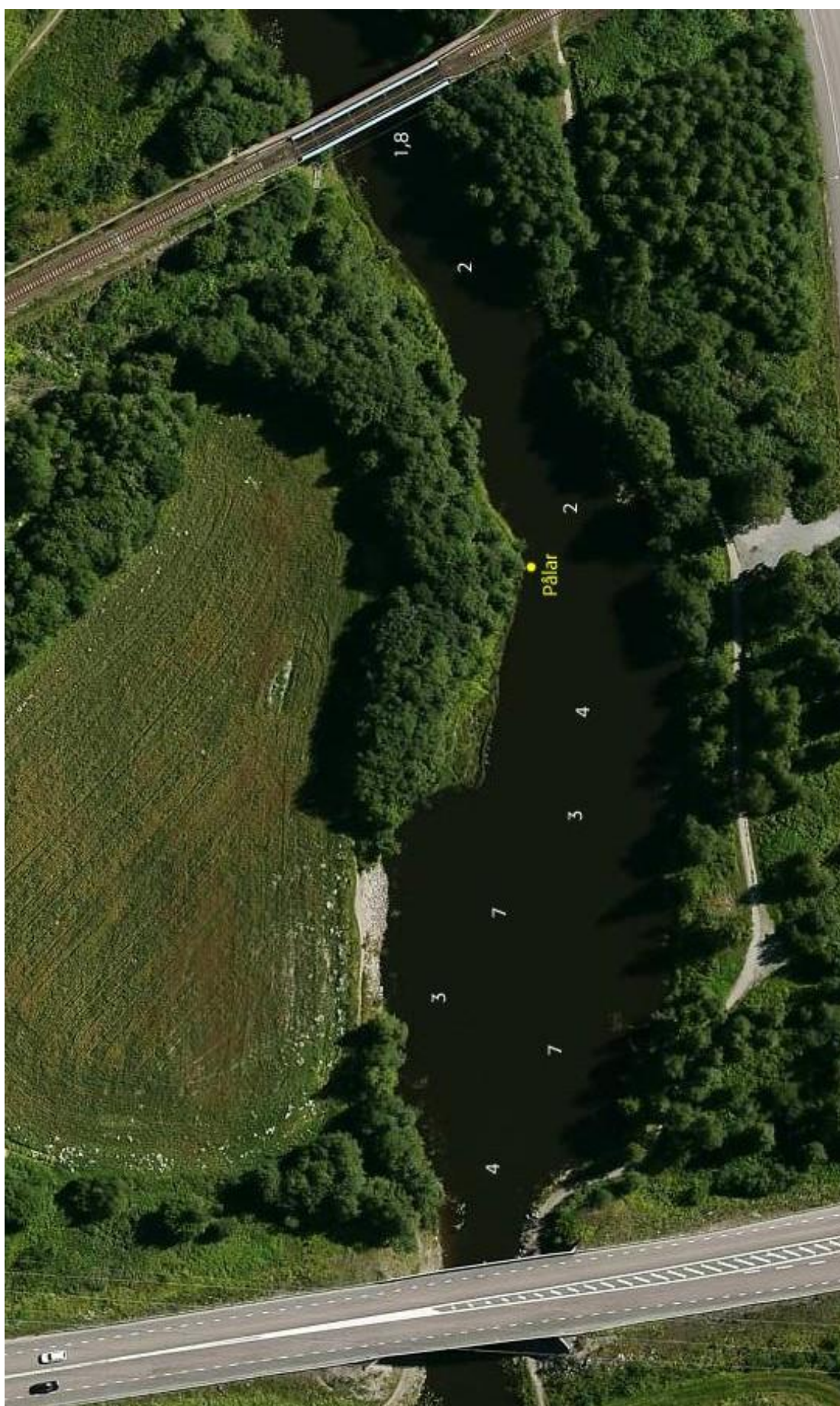
Bilagor

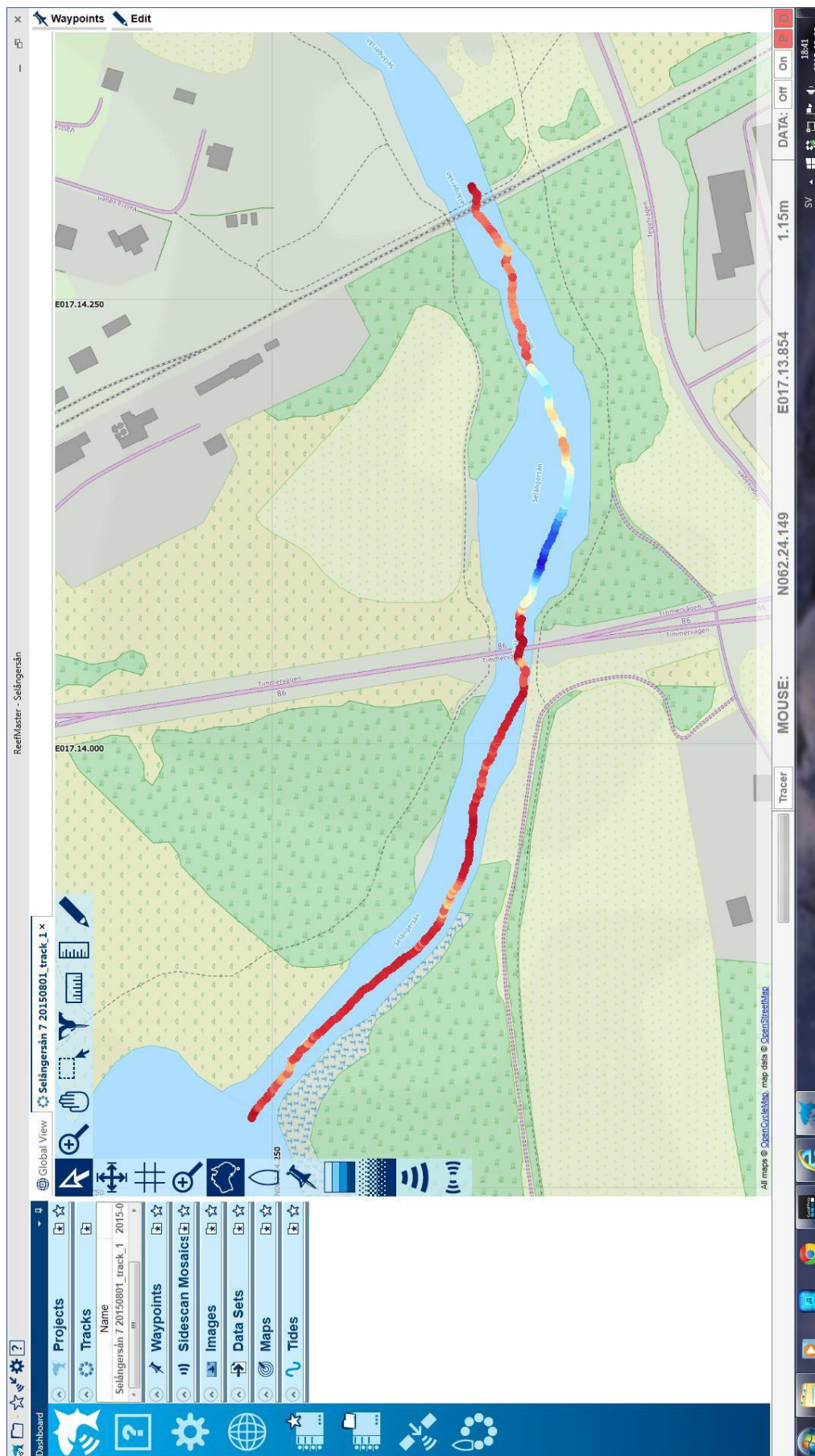
- Bilaga 1 Karta över undersökningsområdet.
- Bilaga 2 Satellitbild över västra undersökningsområdet (<http://kartor.eniro.se/>) med ungefärliga djupangivelser.
- Bilaga 3 Satellitbild över östra undersökningsområdet (<http://kartor.eniro.se/>) med ungefärliga djupangivelser.
- Bilaga 4 Exempel på djuplodningskarta.
- Bilaga 5 Stillbilder från sonarkörning med början från järnvägsbron och västerut.
- Bilaga 6 Dagboksanteckningar.
- Bilaga 7 CV för dykarlaget.

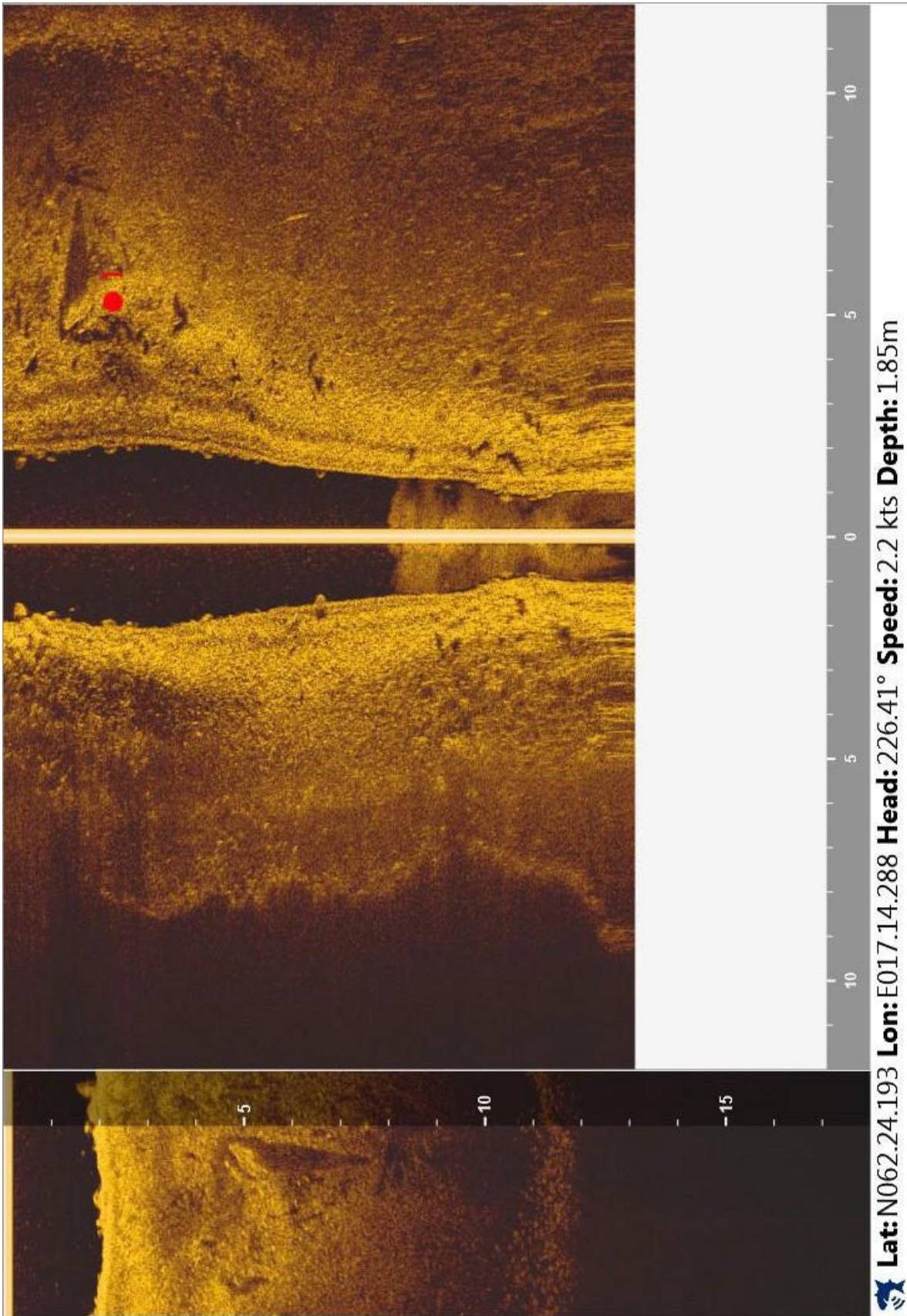

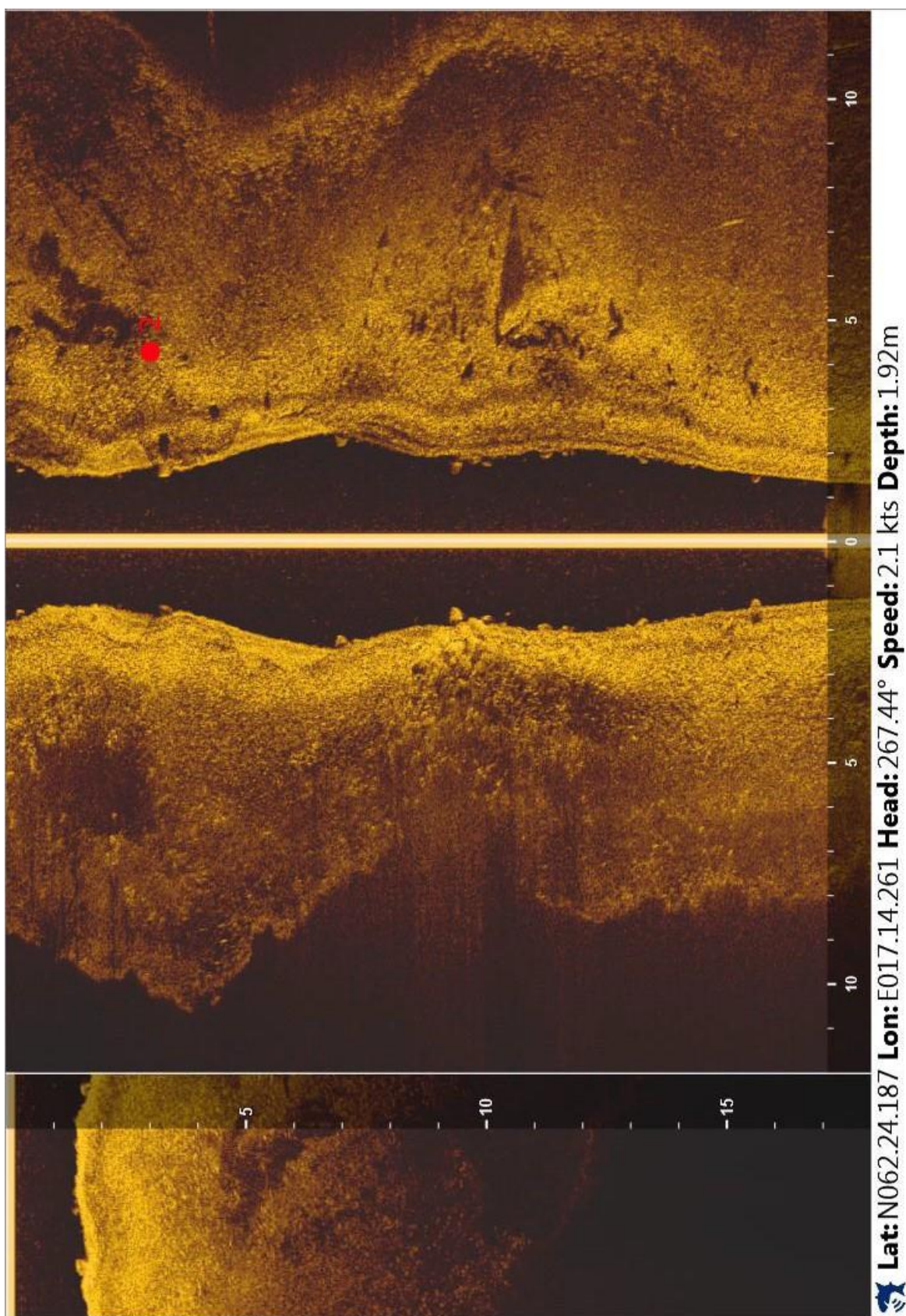
Bilaga 2:

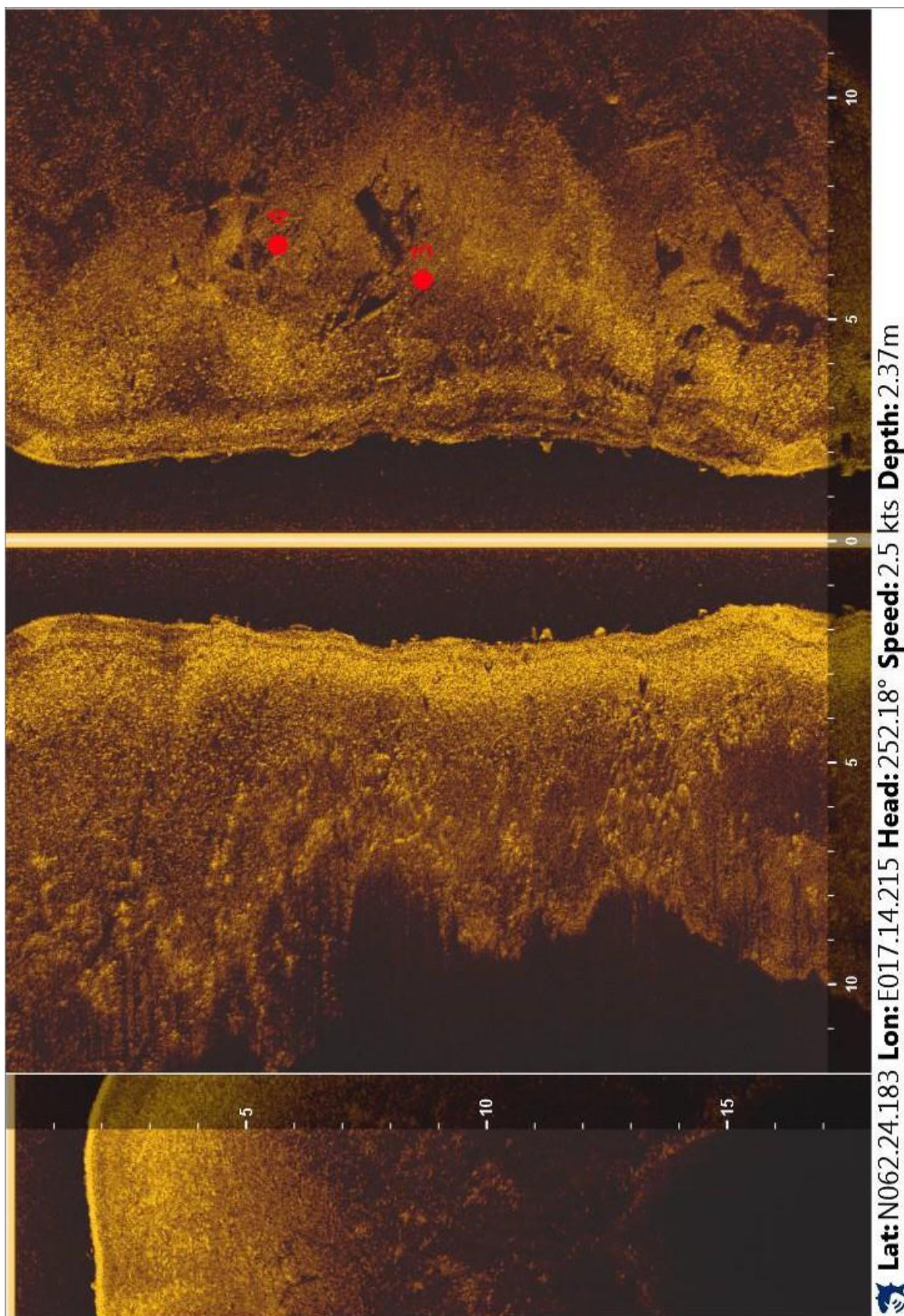

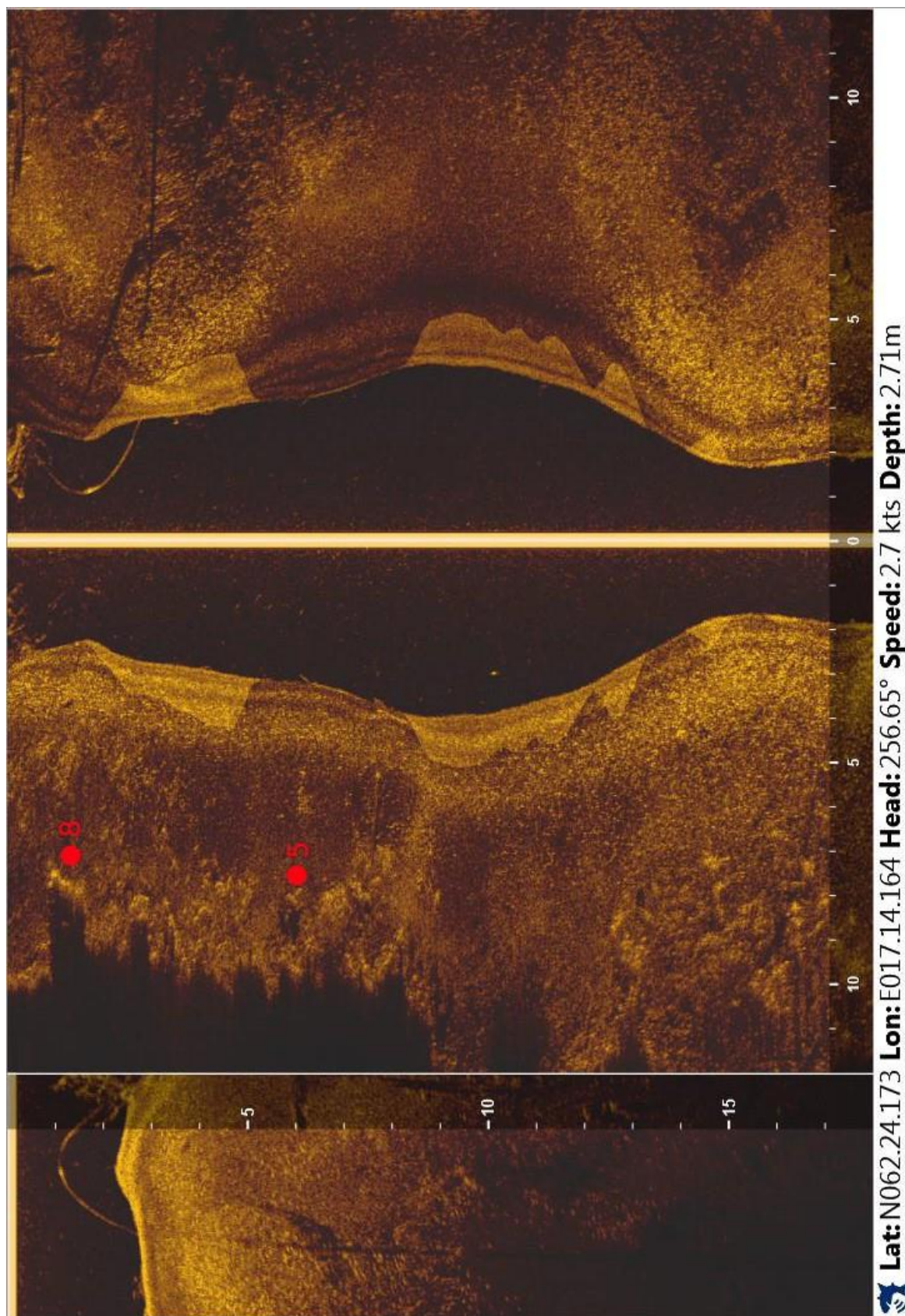

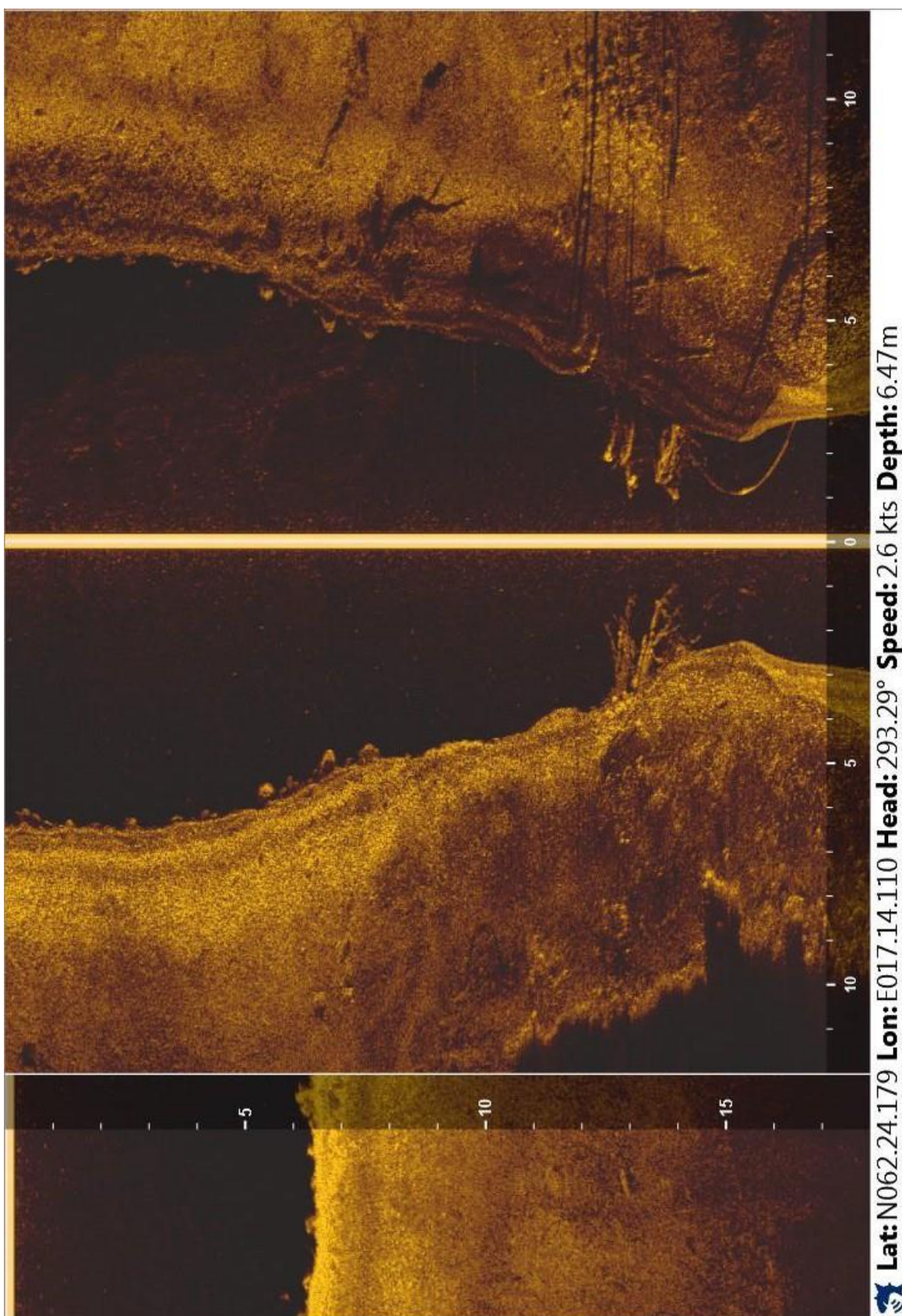

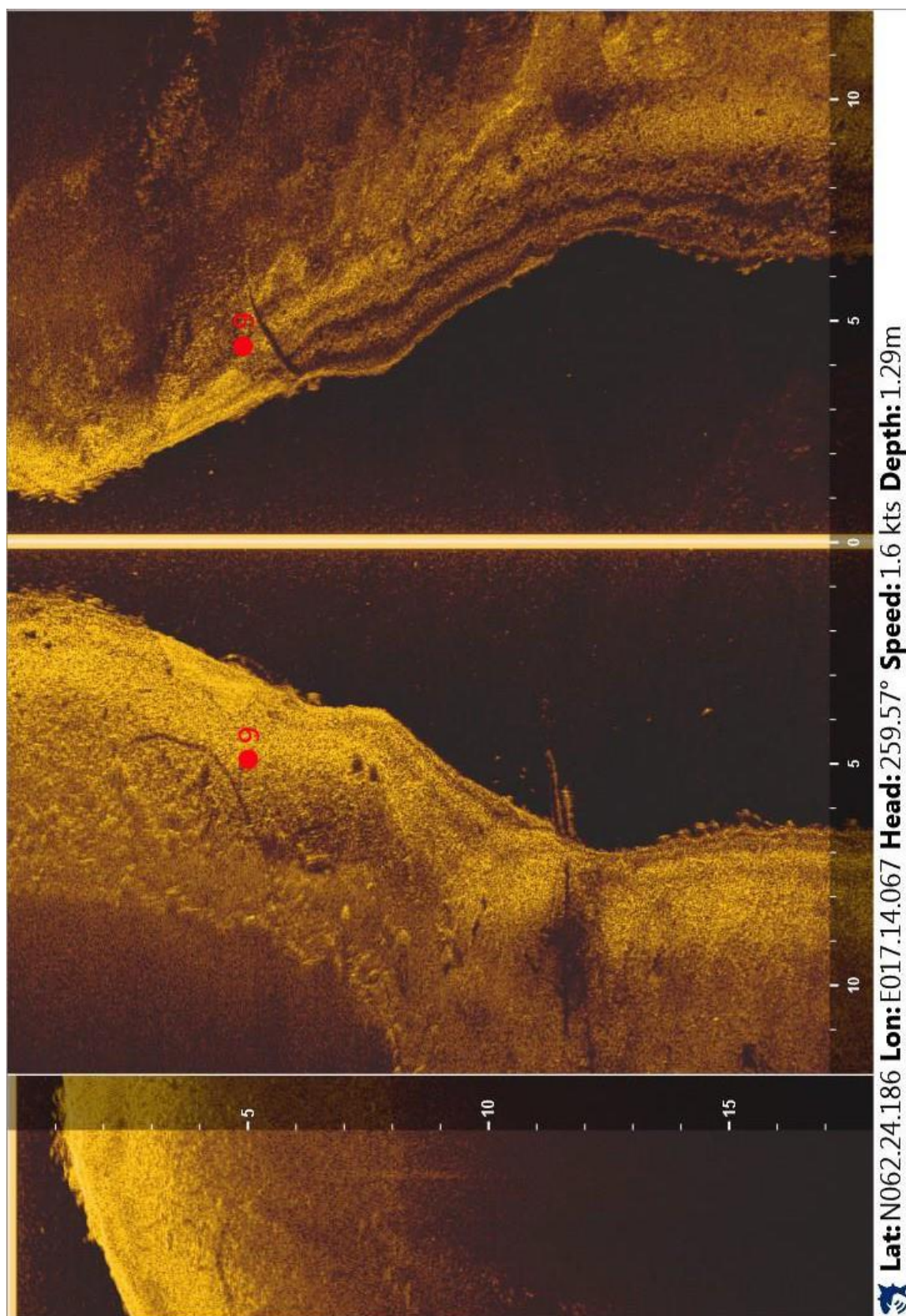

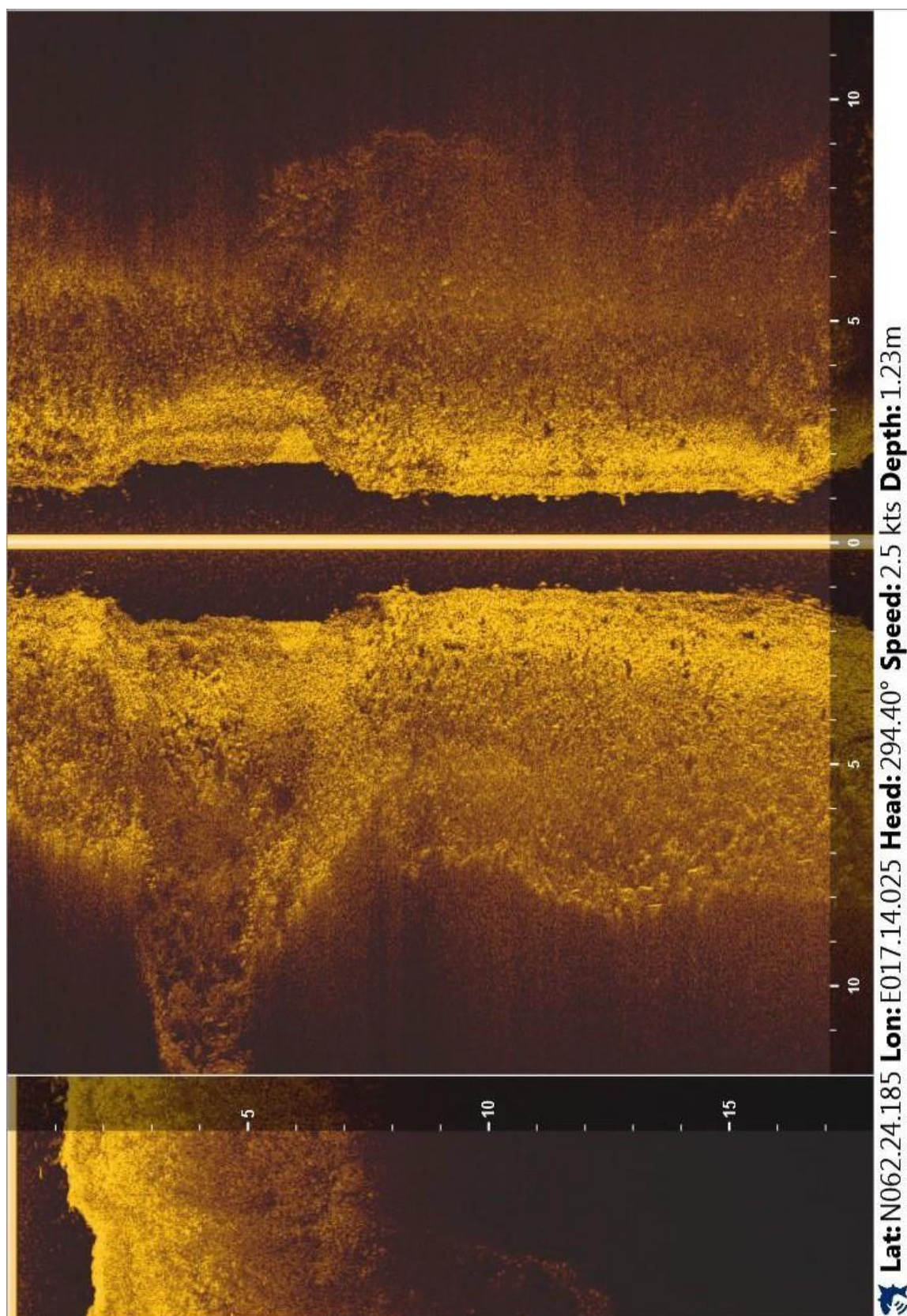

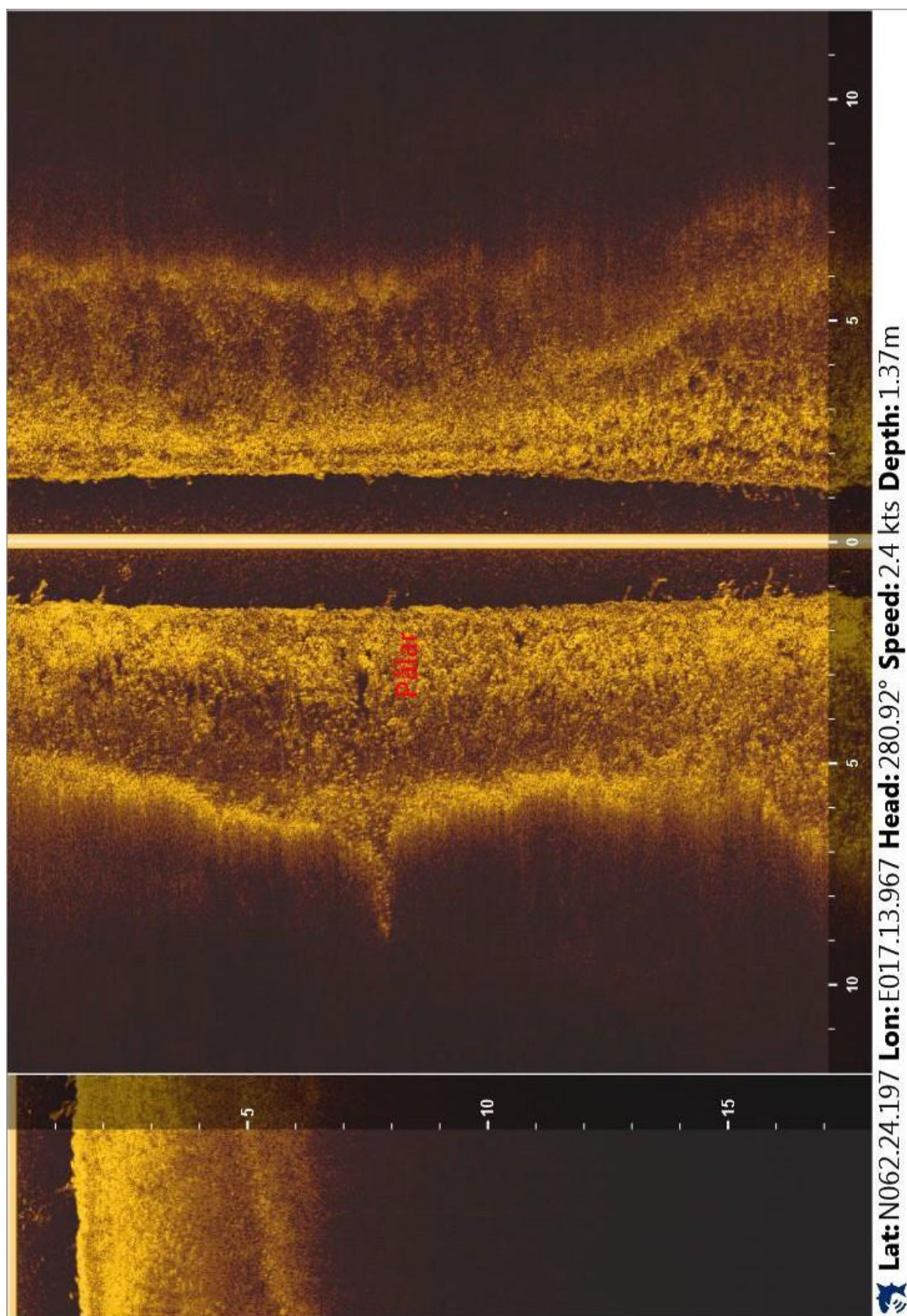

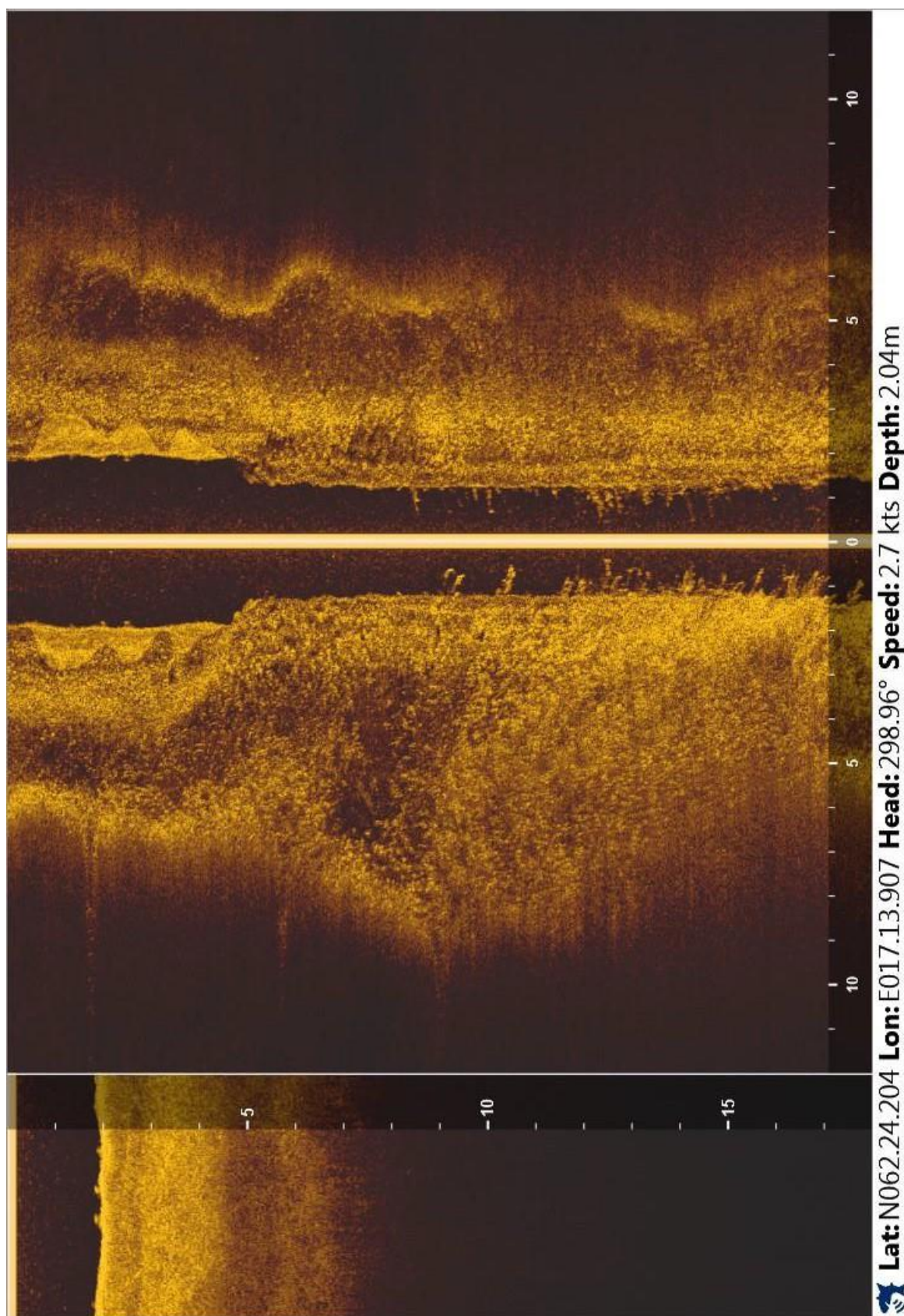

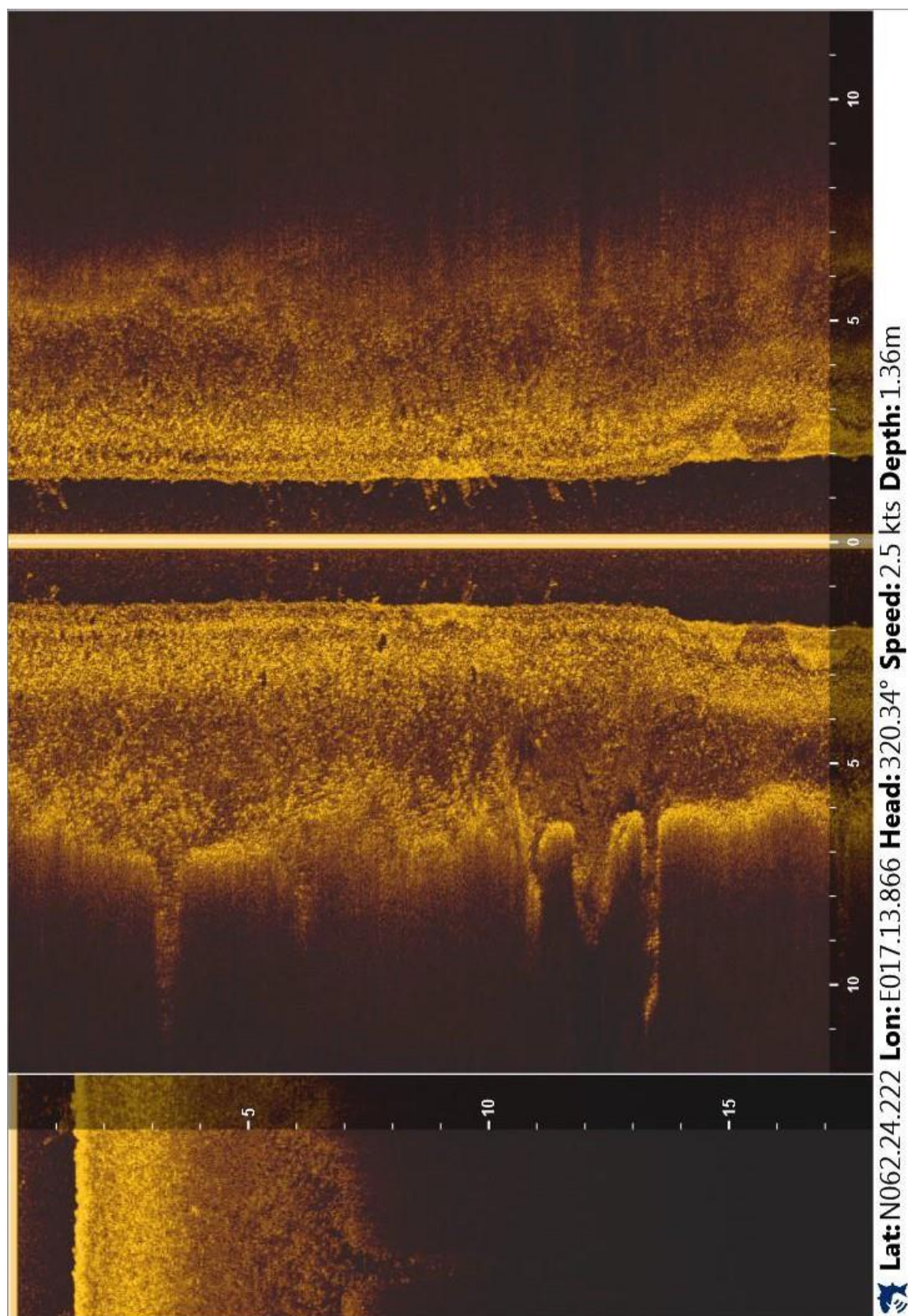

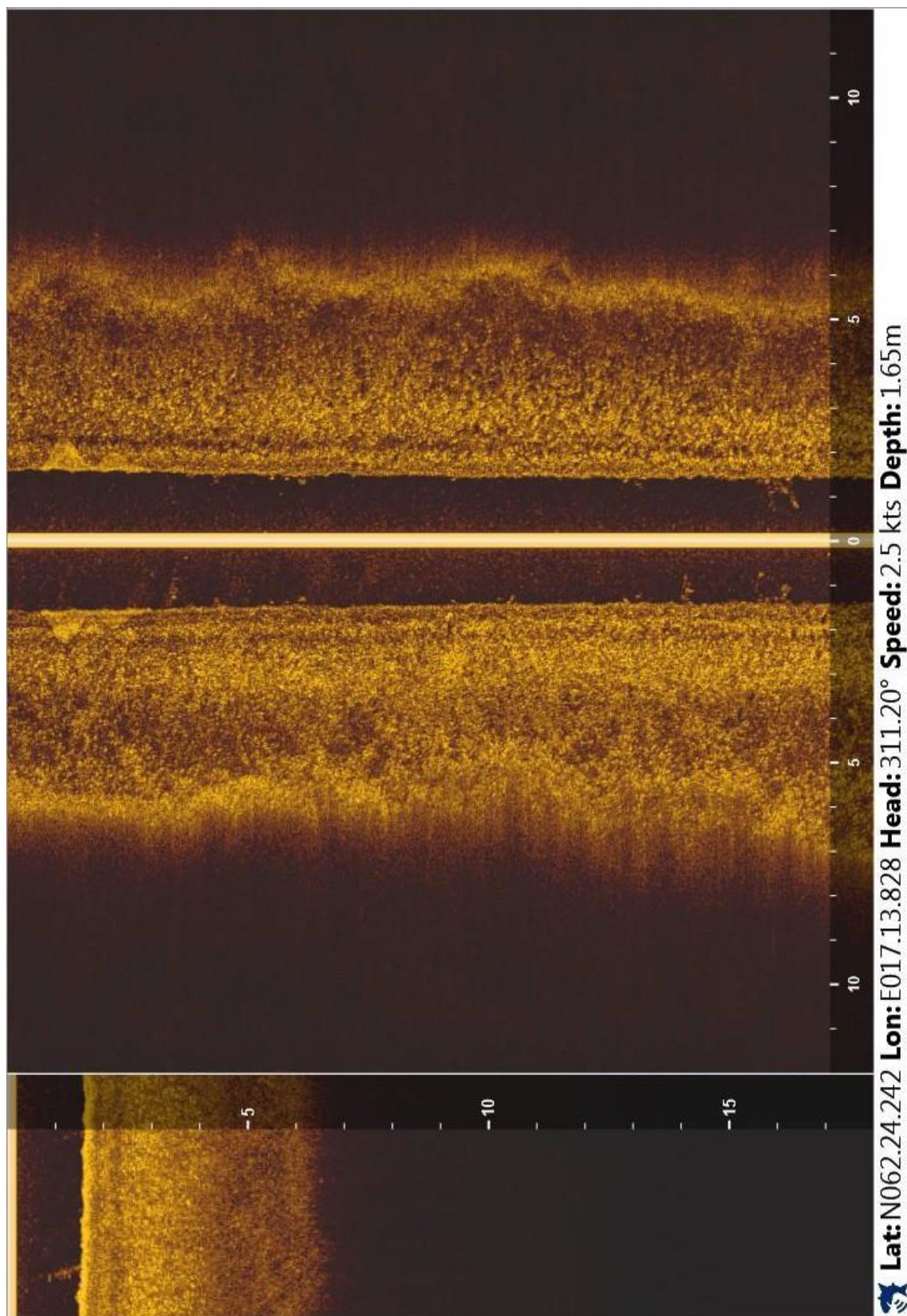

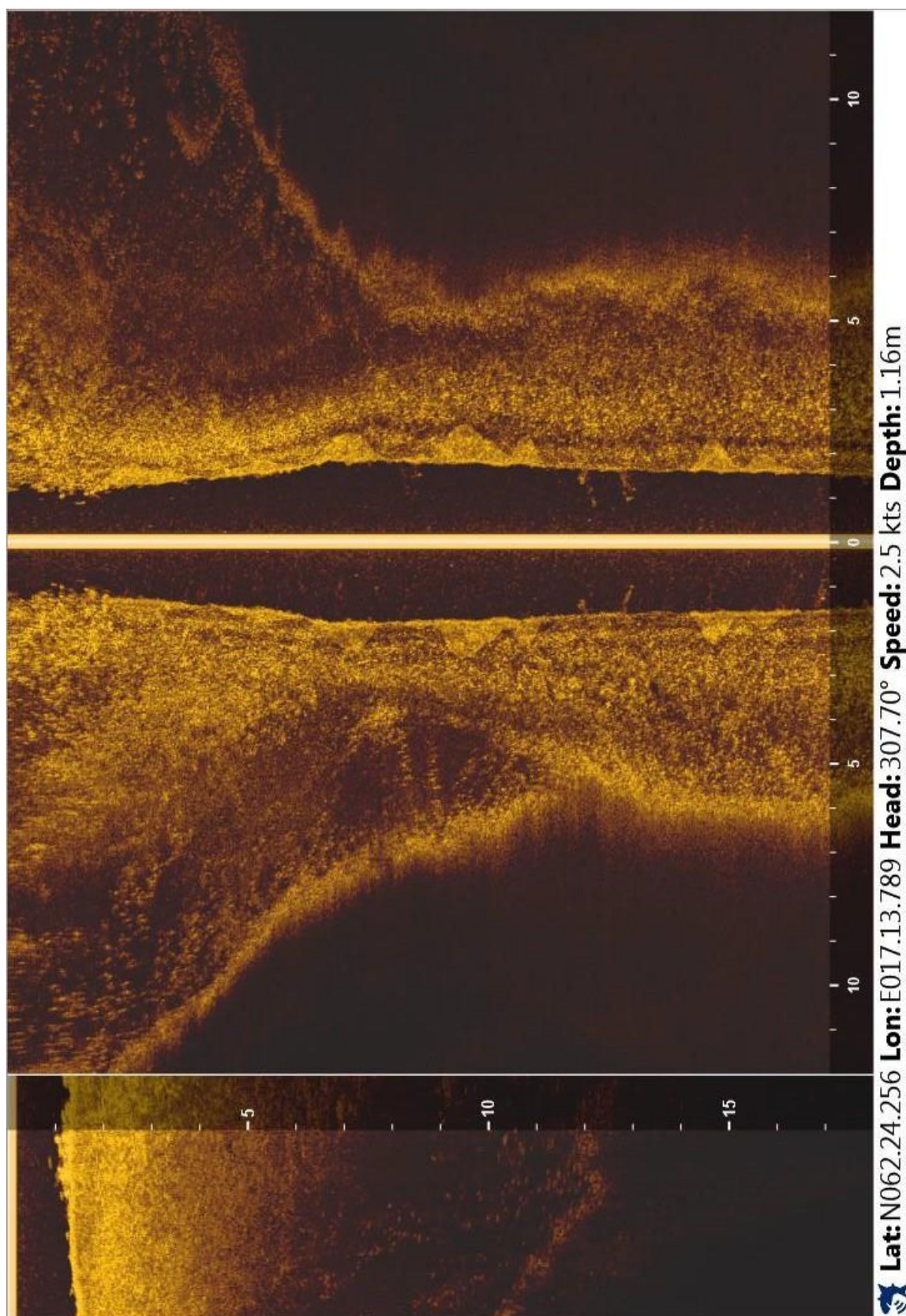

Dagbok förd under marinarkeologisk inventeringsundersökning i Selångersån, V36 2015.

Fredag 4/9: Kl. 08.00. Marie, Anders och jag träffades hemma hos mig för genomgång av undersökningens syfte och genomförande. Vi tittade igenom materialet efter Sidescan sonar-körningen och på de punkter som jag valt ut att titta noggsammare på.

Lastade dykprylarna och tog bilen till undersökningsområdet. Upprättade dykplan och riskanalys. Beslutade att Marie och jag skulle paradyka och söka av åbotten väster om bilbron. Gick i under bron och följde norra kanten. Hade parlina mellan oss med en längd av 1,5 meter. Sikt c:a 1 meter. Mycket sjögräs och näckrosor närmast kanterna. Botten bestod till största delen av rensklad glaciallera med några inslag av stenar (som störst 0,7 meter i diameter). Även mängder med musslor täckte bitvis botten. Strax väster om kraftledningen vände vi åter och följde denna gång den södra åkanten. Fynden bestod av en avlång järndetalj och tre pålar i grupp (se rapport).

Fick besök av John Molin, Länsstyrelsen, och Ola George, Läns museet Murberget. Efter lunch dök Lennarth med helmask strax invid där man parkerar bilarna. Här sluttar botten brant. Sökte av en sträcka på 20 meter på olika nivåer. Avbröt vid ett djup av 4,3 meter. Inget naturligt ljus och c:a 0,5 meters sikt med lampa. Nedfallna träd och avkapade vattenledningarna gjorde sökningen svår. Återställning av dykutrustningarna. For och fyllde luft inför morgondagen.

Lördag 5/9: For ner till Tunadalshamnen där vi sjösatte Bustern, som Anders fick köra upp till undersökningsområdet. Under tiden åkte Marie och jag tillbaka hem och lastade dykutrustningarna.

Lade in de koordinater på plottern som vi valt ut ifrån sonarkörningen att titta närmare på. Anders och jag for ut för att boja upp dessa, medan Marie ställde i ordning för dykning. Det var problematiskt att hitta rätta positionerna, och tog längre tid än beräknat, när kartbilden uppdaterade allt för långsamt. Fick komplettera med handhållen GPS. Marie dök med helmask och gick ner vid bojmarkeringarna. Bojtyngderna låg 1-2 meter ifrån objekten. Inga antikvariska fynd kunde upptäckas. Det var bråte, såsom mattor, bräder, masonit och nedfallna träd.

Efter lunch beslöt vi att parsimma av den norra kanten från bilbron och nedströms. Fick avbryta dykningen efter 28 minuter p.g.a. åska med blixtar och hållregn. Inga fynd. Avvaktade till 15.00 för att se om regnet skulle avta, men det bara ökade. Det blev ingen sikt i vattnet. Körde tillbaka Bustern till Tunadalshamnen. Klar 16.30. For och fyllde luft.

Söndag 6/9: Mötte upp Anders i Tunadalshamnen där vi sjösatte Bustern. Anders stannade till och hämtade upp Marie vid Beijers och fortsatte upp i ån till undersökningsområdet. Nu var sikten bättre igen, c:a 1 meter. Vi beslöt att göra om paradykningen från gårdagen och gick i igen under bilbron, följde norra kanten ner till järnvägsbron. På sträckan hittades ett par pålar i strandkanten som positionerades. Under båda broarna finns mycket järnskrot som härrör från byggandet av dessa (armering, formlås etc.). Under simturen stötte vi på en del av de objekt som Marie undersökte under gårdagen. Simmade över under järnvägsbron och fortsatte utefter södra kanten västerut. Påträffade en bilmotor Volvo B20 utan topplock, samt en bryggkonstruktion 3x1 meter. Alldeles uppe vid bron ligger en teleledning i cementrör tvärs ån. I övrigt ingenting. Avbröt något tidigare då vi ansåg oss vara klara. Körde tillbaka Bustern. Klart 15.00. Återstod att ta hand om dykutrustningarna, samt rapportskrivning.

CV - Dyklaget från F:a Dyk & Fototeknik bestod av:

Lennarth Högberg: Tungdykarutbildning yrkesdykare B 1985. Tidigare ordförande och nuvarande styrelseledamot i Marinarkeologiska sällskapet. Introduktionskurs i marinarkeologi (7,5 hp), Södertörns högskola 2011. Arkeologi A (30 hp), Umeå universitet 2015.
Deltagit bl.a. i följande marinarkeologiska projekt: Kulturlagerkartering utanför svarta jorden vid Birka, Utgrävning av vraket Jehu vid Gråskärsbådan, utgrävning av vraket vid Åkroken i Selångersån, undersökningar vid Jutholmsvraket och vraket efter Anna Maria vid Dalarö, utgrävning av Engmanvraket i Axmar, utgrävning av vraket i Skeppshamn på Åstön.
Lång erfarenhet av foto- och videodokumentation under vatten sedan 1982. Erfarenhet av Sidescan sonar- körning sedan 1990-talet.

Anders Vikdahl: Yrkesdykarutbildning A 19xx, Tidigare marinarkeologiansvarig inom Svenska Sportdykarförbundet. Marinarkeologi (30 hp), Mitthögskolan.
Deltagit bl.a. i följande marinarkeologiska projekt: Kulturlagerkartering utanför svarta jorden vid Birka, Utgrävning av vraket Jehu vid Gråskärsbådan, utgrävning av vraket vid Åkroken i Selångersån, undersökningar vid Jutholmsvraket och vraket efter Anna Maria vid Dalarö, utgrävning av Engmanvraket i Axmar, utgrävning av vraket i Skeppshamn på Åstön.

Marie Jonsson: Klass 1 yrkesdykker, NYD Norge Nov 2005 – mars 2006 Utbildning i anläggningsdykeri hos Norsk YrkesDykkerskole. Klass 1 motsvarar IDSA level 3.

Dykledare Feb – maj 2011 2 veckors kurs som dykledare till S30 nivå. Kompletterande praktik hos Bohusläns museum under 2013 för att uppnå SA nivå. Maj – aug 2013 Sportdykare/teknisk dykare Senaste cert november 2012 Full trimix JJ-CCR (IART), Full cave diver (TDI), Normoxisk trimix öppet system (IANTD), SCUBA- instruktör (PADI).

Masterprogram i marinarkeologi (90 hp) Södertörns Högskola Aug 2012 – juni 2013 Programmet omfattar kurser samt praktik inom arkeologi med maritim inriktning. En termins praktik på Bohusläns Museum som marinarkeolog har ingått. Uppsats återstår.

Magisterprogram i marinarkeologi (60 hp) Södertörns Högskola Aug 2009 – sept 2011 Programmet omfattar kurser inom arkeologi med maritim inriktning. Examen 2011-11-16.

Kandidatprogram i arkeologi (180 hp) Högskolan Gotland Aug 2006 – jun 2009 Programmet omfattar kurser inte enbart inom arkeologi utan även GIS, bildbehandling och projekthantering. Examen 2009-07-22.

Deltagit bl.a. i följande marinarkeologiska projekt:

Anställningar Länsstyrelsen i Västra Götaland, Göteborg Maj 2014 – Pågående Projektanställd antikvarie på Kulturmiljöenheten. Har jobbat inomprojektet VaKul (Vattenanknutet kulturarv) och inom Vänerprojektet. Stor del av arbetet består i GIS-hantering och bearbetning i Arc-GIS.

Vikingaskeppsmuseet i Roskilde Oktober 2014, samt Marinarkeologiskt arbete, både över och under vattnet inom Mars - Juni 2015.

Projekten Ny Storströmsbro och Køge Havn. Stor fokus på lämningar från stenålder. AquaArkeologen Sverige Jun 2008 – aug 2012 Började som säsongsanställd, senare anställd som projektledarassistent. Marinarkeologiskt arbete samt projekthantering

Övriga meriter Fältarkeolog ”ideellt” Mars 2014 Deltog i stadsgrävning i Uddevalla, kvarteret Bilde med Bohusläns museum.

Deltagare i Mars/Makalös-undersökningarna Juli 2012, 2013, 2014 Deltagit som dykande arkeolog under sex veckor på vraket efter Mars som sjönk 1564. Genomförde mätningar och studerade lämningar efter kabyssen (2013). Sökte efter och identifierade benmaterial (2014).

Forskningsassistent Sammanställde resultat från FMIS och kontaktade hembygdsföreningar i Östergötland på jakt efter stockbåtar för fil Dr. Lotta Mejsholms projekt. Sept - okt 2012

Deltagare i Kronan-undersökningarna Juli 2011 Deltog i dykningarna under två veckor på vrakplatsen efter skeppet Kronan som sjönk 1676.

Fältarkeolog, sponsring genom arbetskraft Maj 2010 Deltog i ett pilotprojekt rörande medeltida lanthamnar i När socken, Gotland genomfört av CHAB

MFS- stipendium. Sept - okt 2008. Fick ett stipendium av SIDA för att genomföra en mindre fältstudie på Samoa. Undersökte allmänhetens inställning till sitt kulturarv genomintervjuer vilket utgjorde grunden till min kandidatuppsats.